

NOVÁ

Čeština doma a ve světě

Filozofická fakulta
Univerzita Karlova

2011

Recenzenti

doc. PhDr. Hana Gladkova, CSc. (P. Bulejčíková, M. Hrdlička, J. Macurová)

PhDr. Jiří Hasil, Ph.D. (M. van Duijkeren-Hrabová, K. Šichová)

prof. PhDr. Zdena Palková, CSc. (K. Romaševská)

Mgr. Marie Poláčková (M. Čekalová, K. Vodičková)

prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc. (A. A. Shatury)

Editorky

Kateřina Romaševská

Jana Janoušková

Adresa redakce

Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
ceskyjazyk@ff.cuni.cz, <http://ucjtk.ff.cuni.cz>

Předplatné

Vydavatelství FF UK v Praze, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
(books@ff.cuni.cz)

Grafická úprava a sazba: Zdeněk Opava, Jana Janoušková

© Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011

ISSN 1210-9339

ISBN 978-80-7308-395-3

Obsah

Předmluva O. Uličného:	5
Kateřina Romaševská: Jak překonat výslovnostní problémy.....	7
Magda van Duijkeren-Hrabová: Z praxe amsterdamské bohemistiky. V digitalizační horečce.....	11
Monika Čekalová: Co přináší projekt Linguafilm?	19
Milan Hrdlička: Gramatika českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince	21
Jana Macurová: Tvorba učebních materiálů češtiny pro Ukrajince: situace a nové výzvy	23
Amr Ahmed Shatury: Jazykový pohled na názvy cestovních kanceláří v Egyptě a ČR	31
Petra Bulejčíková: Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka.....	35
Kateřina Šichová: K učebnímu kompletu <i>Česky krok za krokem</i>	37
Kateřina Vodičková: Linguafilm Czech Vol. 1	43

Vážení čtenáři,

dovolujeme si Vám nabídnout elektronickou publikaci *(Nová) Čeština doma a ve světě*. Je věnována češtině jako cizímu jazyku a najdete zde informace o nových projektech, zhodnocení učebnic češtiny pro cizince, srovnání češtiny s jinými jazyky.

Články si bohužel musely na své zveřejnění počkat celé dva roky: Původně měly tvořit jedno ze samostatných tematických čísel časopisu *Čeština doma a ve světě*, vydávaného Filozofickou fakultou UK do roku 2008. Nestalo se tak, časopis byl zrušen a my jsme stály před problémem, kde publikovat shromážděné články, kde pro ně zajistit recenze atd. Všechny tyto komplikace protahovaly vznik publikace, kterou držíte v ruce, a na tomto místě patří náš velký dík autorům článků za trpělivost a recenzentům za ochotu a čas, který textům věnovali.

Věříme však, že ani značný časový odstup nebral článkům na aktuálnosti a budou Vám zdrojem

užitečných informací a inspirace pro výuku i vlastní vědeckou práci.

Naše *(Nová) Čeština doma a ve světě* svým názvem odkazuje na původní časopis *Čeština doma a ve světě*. V roce 2009 jsme ještě všichni byli přesvědčeni, že populární časopis bude dále fungovat, jen se jeho podoba změní na modernější (a úspornější...) podobu elektronickou. Prof. Oldřich Uličný, zakladatel a dlouholetý šéfredaktor časopisu, psal *Češtině doma a ve světě* na rozloučnou i na uvítanou. Jeho text zařazujeme na úvod naší publikace a spolu s ním doufáme, že ačkoli je tato první *(Nová) Čeština doma a ve světě* prozatím jen příležitostnou publikací, najdou se do budoucna idealističtí redaktoři, autoři i trocha peněz, aby mohl být obnoven oblíbený časopis, který Vám bude pravidelně přinášet zajímavosti o češtině doma i ve světě.

*Kateřina Romaševská
Jana Janoušková
editorky*

Češtině doma a ve světě na rozloučenou, nebo i na novou uvítanou?

Když mě v dubnu 1992 v letadle nad Švýcarskem přepadla myšlenka, že by tehdejší katedra českého jazyka na FF UK v Praze měla vydávat popularizační bohemistický časopis, nenapadlo mě věru, že vydrží v původní podobě jen 17 ročníků (v podstatě pro tištěnou verzi minus 1, ale čtenáři prominou, sedmnáctka je moje číslo). Nebudme však smutní. Zkratku ČDS si bohemisté osvojili se stejnou náklonností, jako třeba SaS či NŘ, a její stránky jsou v knihovnách neméně ohmatané. V nové podobě už sice ČDS nebude šustit, ale třeba aspoň zabliká. Přesto mě napadá srovnání: Tehdy jsem letěl do Granady na slavistický kongres konaný u příležitosti 500 let od objevení Ameriky. Trochu zvláštní, ale od španělské vlády jistě hezké, že při takové slavné příležitosti nezapomněla ani na slavisty. A co u nás dnes, dvacet let po převratu: nejsou peníze na školství, vědu a kulturu, a dokonce ani na papírovou verzi jednoho odborně popularizačního časopisu. Jak stát plýtvá nejen papírem všude možné jinde, může vidět každý objektivní pozorovatel. Co s tím my bohemisté? Umíme (dobře) česky, tak bychom se měli víc ozývat. Ale o tom snad jindy a jinde.

Časopis Čeština doma a ve světě neboli ČDS byl míněn jako obdoba slovenské Kultúry slova. Zdá se, že to příslovečné místo na trhu zaplnil dobře, dokonce nás při našich obvyklých vydavatelských skluzech odběratelé urgovali. Je známo, že ČDS odebírala bohemistická pracoviště a že studenti vysokých škol naše stati zhusta využívali. Nechci tehdejší autory, ani své spolupracovníky, a nakonec ani sebe vychvalovat, ale snad jsme k poučení a i někdy k pobavení češtinychtivé veřejnosti přispěli. Když těmi sešitky s různobarevnými obálkami a grafickým řešením procházíte, vidíte sice občasné sklouznutí do stylu a obsahu vhodného spíš do obou našich akademických časopisů, ale vcelku se snad shodneme, že se popularizační záměr vydařil. Pestrost témat, lehčí styl i nápadité ilustrace to zaručovaly měrou myslím dostatečnou. Podejme aspoň k těm tématům pár důkazů.

Časopis se od začátku vyznačoval snahou o vyváženost témat aktuálních a takřikajíc klasických; k tomu nejednou přispěla zejména v počátcích přátelská kritika redakční rady. K aktuálním tématům

patřila už v prvním ročníku 1993 diskuse o názvu nového státu, o nových pravidlech pravopisu, zprávy o snaze založit kodifikační grémium, recenze nových publikací aj. Vděčným tématem byl jazyk a styl nově se rozvíjející reklamy nebo nápady na etablování moravského jazyka. Speciálně Moravě byla ostatně věnována dvě čísla, 4/95 a 1/97. Bylo to pro leckteré čtenáře z Čech užitečné po elementární poznávací stránce; vzpomínám třeba, jak pražští studenti poslaní v jiné akci „na handl“ na univerzity v Brně a v Ostravě s údivem hlásali, že „vono se tam fakt mluví jinak“. K aktualizování patří také interview s předními českými lingvisty nebo výjimečné připomínání jejich jubileí. Naprostým trhákem bylo dvojčíslo zpracované ve Fonetickém ústavu FF UK a věnované zvukové stránce jazyka televizních mluvčích. Ti z toho nevyšli úplně nejlíp. . . Dále jsme se tu snažili propagovat koncepci a témata nových směrů lingvistických a teoretickokomunikačních. K novým interdisciplinárním tématům patřila především psycholingvistika a psychologie jazyka v č. 1/99, jazyková tvořivost 3/97, kognitivní lingvistika a jazykový obraz světa 1–2/03, 2/98, nebo nová média, jako korpusy (1–2/01), internet 1–4/06, ale také kurs pozitivní komunikace na pokračování v roč. 1994 aj. Staré, ale stále vděčně aplikační téma je čeština ve škole – 2/97. Dávno před portálem forum_js jsme informovali o programu Kruhu přátel českého jazyka, o letních školách nebo o studentských workshopech zvaných Žďárek.

Témata povýtce klasická však nezůstávala popelkou. Současná čeština si zasloužila zájem autorů písíciích o její vývojové dynamice v č. 1/02, o jazyce v beletrii 4/96, o psanosti a mluvenosti 2/00, o onomastice v roč. 07, o sociolingvistice, jazyce dětí a mládeže a o slanzích v 2/99, 3/00, 1–2/05. Průběžně nechyběla ani péče o jazykovou kulturu, ze začátku dokonce kritická rubrika *Tisk minus*, a vrcholem bylo povedené poslední tištěné číslo 3–4/08 věnované struktuře výpovědi a textu, zvl. doladování známých problémů aktuálního členění. Z historických témat jmenujme češtinu ve stč. slovníku v č. 3–4/03, češtinu doby střední – 3–4/99, národní obrození 4/97, ale také jubilejní čísla k 650 letům

Univerzity Karlovy 1/98 nebo k 225 letům univerzitní bohemistiky ve Vídni – 4/00.

Texty jednotlivých čísel ČDS byly ozvlášťňovány vynalézavými způsoby, patřily sem např. soutěže (dokonce s cenami, byť jen knižními :-)), jazykové vtipy a kuriozity včetně citací pofiderních příkladů ze současných jazykovědných publikací (nezapomenutelná věta, často citovaná studentkami „*Matka ještě večer prala, ale unavený otec si šel lehnout*“), studentské práce často velmi přínosné, srov. návrh na kodifikaci složených částic 2/97, aj.

ČDS nese ve svém názvu slovo *svět*. Tento aspekt měl zachycovat zájem cizinců o češtinu, jak se učí a překládá z ní i do ní „doma a ve světě“, jaký je o ni zájem apod. Je nutné přiznat, že tento záměr se naplňoval nejvíc zhruba do poloviny tištěné existence časopisu, později se objevuje takový autorický zájem o témata spíš domácí, že na cizinu nezbývalo tolik času ani místa. Co je v této oblasti velmi vděčné a věčné téma, je čeština jako cizí jazyk. O problémech s výukou doma píše mnozí autoři, hlavně je zajímá, zda a kdy mají učit obecnou češtinu, protože jsou pragocentričtí. Sám jsem totiž zažil za svého ročního působení v Lipsku šikovnou studentku, která odjela na semestr na Masarykovu univerzitu v Brně a odtud si přivezla vedle vynikající spisovné češtiny taky perfektní brněňštinu, kte-

rou ji ovšem na univerzitě učit nemuseli. A možná by rozuměla i té obecné češtině, kterou by se její kolegové pracně naučili na pražské univerzitě.

Lektoři češtiny pro začátečníky nám většinou píšou o tom, jak se v potu tváře snaží českou gramatiku co nejvíc přiblížit svým žákům, ať už na domácích univerzitách, nebo v Berlíně, ve Švédsku, v USA, v Kanadě. Pokročilých cizích bohemistů je ale ve světě plno, vždyť čeština je ve světové přeloženosti do cizích jazyků na neuvěřitelném desátém místě! Taky jsme překládání, tlumočení a dabingu věnovali celé číslo 2/96. Kontrastivní problémy vystávají jak při pedagogickém, tak translatorickém procesu. Ale kontrasty jazykové nejsou jediné, kterými se lidé odlišují, proto jsme našim nejbližším cizincům věnovali vždy po dvojčísle. Jsou to, především Slováci a slovenština v č. 3–4/04. Zájem o toto číslo byl obrovský, bylo okamžitě rozebráno. Druhou skupinou cizinců nám blízkých jsou Neslyšící (to velké písmeno zatím nebylo kodifikováno, ale do odborné normy se už dostalo), jejichž znakovému jazyku a problémům s rozuměním psané češtině jsme věnovali č. 2–3/02.

Přeju elektronickému ČDS, především aby na něj zbyly peníze. Potom už se jeho idealističtí redaktori a autoři postarají, aby v něm bylo vždycky to nejlepší o češtině a z češtiny doma a ve světě.

Oldřich Uličný
zakladatel a šéfredaktor ČDS
v letech 1993–2007

Jak překonat výslovnostní problémy, aneb o významu poslechu ve výuce češtiny pro cizince zejména ve skupinách rusky hovořících studentů

Kateřina Romaševská

V tomto příspěvku se zabýváme otázkou výslovnosti ve výuce českého jazyka jako jazyka cizího. Nepůjde o konkrétní zevrubný popis této problematiky, spíše o náčrt, základní principy, které by měly být v praxi uplatňovány. Dále se budeme zabývat možnostmi praktického využití autentického materiálu z Databáze mluvené češtiny cizinců ve výuce. Navrhujeme několik metodických postupů/modelů, které zefektivní výuku a umožní nácvik a získání potřebných praktických znalostí o artikulaci a percepci českých hlásek.

V roce 2008/09 náš projektový tým pracoval na tvorbě fonetické databáze mluvené češtiny cizinců s ruštinou jako prvním jazykem (dále jen Databáze mluvené češtiny). Výzkum probíhal za podpory Grantové agentury Univerzity Karlovy v Praze. Podařilo se vytvořit databanku nahrávek česky mluvených projevů 60 cizinců a jejich ortografických a fonetických prepisů, která především slouží k fonetickému výzkumu. Od každého mluvčího jsme získali čtený projev (cca 90 slabik) a mluvený projev v rozsahu od 1 do 3 min.). Shromáždili jsme jazykový materiál, který nám umožní prakticky ověřit mnohé teoretické předpoklady vyplývající ze srovnání fonologických systémů ruštiny a češtiny; zkoumat a analyzovat vybrané jevy na rovině segmentální a suprasegmentální se zřetelem k pohlaví a věku mluvčích, délce studia češtiny, délce pobytu v ČR apod.

Na první pohled se zdá, že vznikl materiál pouze a jen pro fonetiku a pro ty, kdo se dobře vyznají ve složitých transkripčních prepisech a dokáží je dešifrovat¹. Nenechte se však odradit množstvím fonetických analýz. Databáze mluvených projevů může být využitelná také ve výuce češtiny pro cizince. Je to zdroj cenného autentického materiálu, na bázi kterého se dají demonstrovat typické výslovnostní chyby, resp. odchylky ve výslovnosti rusky hovořících studentů.

Jistě netřeba zdůrazňovat obrovský význam fonetiky v procesu komunikace. Její soustavné výuce však stále není věnována náležitá pozornost. Důvodem této situace je často nedostatek praktic-

kých materiálů a také teoreticko-metodických podkladů určených učitelům českého jazyka jako cizího. V tomto příspěvku chci ukázat, jak lze využít materiál z Databáze mluvené češtiny ve výuce výslovnosti českého jazyka, a navrhuji několik postupů, které mohou přispět k rozvíjení fonemického sluchu a následně i k eliminaci výslovnostních chyb v mluvených projevech nerodilých mluvčích.

Trocha teorie

Obecně platí, že komunikace spočívá v tom, že ten, kdo vytváří slovní znaky, i ten, kdo jim naslouchá, jim rozumí stejně, tj. příkládá jim stejný význam (SCHAFF, [1963: 147]). Narušit tuto rovnováhu především při komunikaci v cizím jazyce mohou např. chyby, které vznikají při produkci sdělení, tj. nejen chyby z hlediska vyjadřování, ale i vyslovování. Vycházíme-li z faktu, že nesprávná výslovnost činí řeč nesrozumitelnou a chyba ve výslovnosti je rovnocenná chybě lexikální nebo gramatické, kládeme tedy nezbytnou otázku, jak se fonetických chyb vyvarovat.

Dosáhnout dobré výslovnosti v cizím jazyce je těžký úkol, který vyžaduje spoustu času a úsilí. Ať zvolíme jakoukoliv výukovou metodu, existující obecné zásady, kterých bychom se při výuce cizojazyčné výslovnosti měli držet.

První zásada: Bereme v úvahu strukturu mateřského jazyka studentů a srovnáváme ji se strukturou jazyka cílového.

Učí-li se člověk vyjadřovat ústně v cizím jazyce, děje se tak na základě mateřského jazyka, pomocí něhož myslí, „...neboť jakýkoliv pojem, který chce člověk vyjádřit a který zná, je zafixován v systému slovních znaků jeho mateřského jazyka.“ (EFENBERGEROVÁ, [1973: 7]) Na skutečnost, že při osvojování cizího jazyka má mateřský jazyk nepominutelnou funkci, ukazovali ve svých pracích L.V. Ščerba, A. A. Reformatskij, S. I. Bernštejn a mnozí další významní lingvisté. Při pohledu na strukturu/fonologický systém jazyka získáváme komplexní přehled o jeho stavbě a fungování jazyko-

vých prvků. Pokud porovnáme fonologické systémy jazyka mateřského a cílového, dokážeme předpovědět problémové výslovnostní chyby, které se s největší pravděpodobností objeví v mluvených projevech cizojazyčných mluvčích. Budeme schopni analyzovat původ těchto chyb a vypracovat konkrétní metodiku, která omezí jejich výskyt².

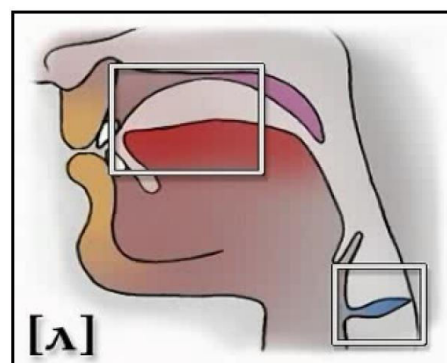
Druhá zásada: Klademe velký důraz na popis artikulace hlásek a jejich procvičování.

Ve vyučovacích hodinách bychom měli vyhradit dostatečný prostor na procvičování jednotlivých hlásek. Při výuce cizího jazyka se v podstatě snažíme vypěstovat novou artikulační bázi, která se v různé míře bude lišit od jazyka mateřského. Na začátku je důležité se soustředit na artikulaci konsonantů a vokálů, které v mateřštině nejsou nebo mají odlišné místo či způsob tvoření.

Je však třeba věnovat pozornost i procvičování správné výslovnosti hlásek, které se naopak hláskové soustavě rodného jazyka podobají³. Ve vědecké literatuře se setkáváme s názory, že v případě hlásek podobných, které se v mateřském a cílovém jazyce liší jen nepatrně, „... se připouští užívání variant fonémů, tzv. alofonů, jejichž užití proces komunikace neznemožňuje.“ (EFENBERGEROVÁ, [1973: 19]) Je nutno ovšem mít na paměti, že tyto hlásky obvykle mají v mateřském jazyce studentů jinou frekvenci nebo kombinatoriku a jejich na první pohled nepatrné artikulační rozdíly se mohou následně projevit v proudu řeči a stát se tak překážkou dorozumění.

Při popisu artikulace a porovnání hlásek mateřského a cílového jazyka bychom neměli vycházet jen z obecných fonetických tabulek, které nejsou zaměřené na srovnání, a tudíž nevystihují rozdíly mezi hláskami. Například artikulace hlásky [l]: podle fonetické klasifikace české [l] a ruské [l] jsou konsonanty alveolární, mají však odlišné místo tvoření. Při artikulaci ruského [l] se špička jazyka opírá o horní zuby, při českém [l] se špička jazyka dotýká dásňového výstupku (nikdy nezasahuje až na zuby) apod. (ROMPORTL, [1962: 101]). Tyto rozdíly ovlivňují nejen tón hlásky zaznívající při artikulaci (u ruského [l] je hlubší než u [l] českého), ale výrazně se projevují i na okolních hláskách.

Obrázek 1: Artikulace ruského [l] (KJEDROVA & POTAPOV [1999])

Nahrávky s příklady českého [l] vyslovovaného ruskými mluvčími jsou k dispozici na <http://ucjtk.ff.cuni.cz/>.

Podobná situace nastává i v případě hlásek [t], [d], [p], [b] atd. Především výskytu těchto chyb můžeme jedinečně systematickým uvědomělým popisem artikulace všech hlásek.

Třetí zásada: Bereme zřetel na percepci, rozvíjíme fonematický sluch.

Velmi důležitou součástí výuky výslovnosti je rozvíjení fonematického sluchu. Znalost artikulace jednotlivých segmentů řeči (specifických, nových zvuků nebo podobných zvuků již existujících v mateřštině) ještě nezaručuje jejich správnou výslovnost v proudu řeči. Člověk si při spontánní mluvní činnosti většinou neuvědomuje postavení a motorické pohyby mluvních orgánů (jazyka, rtů, atd.). Svou výslovnost kontroluje především na základě sluchového dojmu⁴, koriguje chyby, kterých si všimne, a dosahuje tak požadovaného akustického efektu. (Připomeňme změny v řeči člověka, který částečně ztratil sluch.). V cizím jazyce si člověk často neuvědomuje, kterých chyb se dopouští (ANTONOVA, [1969: 12]).

Sluchové vnímání zvuků cizího jazyka může být chybné, protože vnímáme tyto zvuky prostřednictvím mateřštiny. Vnímáme je selektivně, všimáme si především toho, co je rodnému jazyku podobné, a ignorujeme (neslyšíme) drobné rozdíly. Právě proto ve výuce výslovnosti nebo při její korekci je třeba rozvíjet fonematický sluch a trénovat sluchovou citlivost.

Efektivní technikou, jak dosáhnout tohoto cíle, je akustické porovnání zvuků mateřského a cílového jazyka a ukázka jejich správné a nesprávné výslovnosti. Při tomto porovnání ve vědomí mluvčího na pojmové úrovni vznikají jakési vzory/etalony zvuků (fonémů) cílového jazyka, prostřednictvím kterých jsme schopni nejen rozpoznávat zvuky nového/cizího jazyka, ale i s větší přesností je artikulovat (ANTONOVA, [1969: 12]).

Několik metodických postupů při práci s databází

Jak jsme již naznačili výše, při výuce výslovnosti bychom měli věnovat dostatečné úsilí rozvoji fonemického sluchu a tvorbě nové artikulační báze. Je třeba přitom výrazně dbát na uvědomělý přístup, který by neměl spočívat v pouhé mechanické imitaci zvuků/slov apod., ale především v uvědomění si fonologických rozdílů mezi oběma jazyky. Jedině tak dokážeme nejen správně slyšet řeč v cizím jazyce, ale i kontrolovat vlastní řeč v tomto jazyce (VINOGRADOV, [1969: 77]).

Ve výukové praxi se však často využívá pouze přístupu imitativního, aniž by byl podložen nácvikem správného poslechu. Tato metoda je pak málo efektivní, především při výuce dospělých. Pokud mluvčí neslyší rozdíly mezi hláskami mateřského a cílového jazyka, nerozlišuje je, je logické, že nebude schopen tyto zvuky napodobovat. Chceme-li nerodilého mluvčího na jeho výslovnostní chyby upozornit, využijeme nahrávací techniky a v jazykové laboratoři nebo ve třídě si na diktafon zaznamenáme jeho čtený nebo mluvený projev. Následně důkladně analyzujeme nahraný materiál a pustíme si na ukázkou pasáže jednak s chybnou, jednak se správnou výslovností. Daná metoda je vhodná jak pro individuální, tak i pro skupinovou výuku. Ovšem tento přístup je časově velmi náročný a těžko se realizuje v rámci normálního vyučování.

Pro zjednodušení práce lze v tomto případě užít autentický materiál z Databáze mluvené češtiny, na němž lze demonstrovat typické výslovnostní chyby rusky mluvících cizinců. Je známo, že člověk lépe slyší chyby u jiného mluvčího než u sebe, a navíc je velmi pravděpodobné, že mluvčí stejné národnosti se v cílovém jazyce budou dopouštět podobných výslovnostních chyb, budou čelit, v menší či větší míře, obdobným problémům a překonávat

stejná úskalí české výslovnosti. Za těchto podmínek lze využít databáze a na příkladech předvést rozdíly mezi výslovností chybnou a správnou.

1) Minimální jednotkou, v rámci které porovnáme správnou a nesprávnou výslovnost, je slovo popř. slovní spojení. Ve skupinách rusky mluvících studentů je nutno věnovat velkou pozornost výslovnosti vokálů. V češtině na rozdíl od ruštiny „kvalita samohlásek . . . nezávisí na jejich umístění ve slově. Ve standardní výslovnosti není samohlásková kvalita redukována.“ (PALKOVÁ, [1997: 279]) V ruštině umístění hlásky ve slově je naopak velmi důležité. Pozice hlásky může výrazně ovlivnit její kvalitu.

Konkrétní příklady chybné realizace českých vokálů ruskými mluvčími jsou k dispozici na <http://ucjtk.ff.cuni.cz/>.

Ve větších skupinách studentů lze tento postup modifikovat. Skupinu rozdělíme na dvě části: první část dostane za úkol najít v nahrávce chyby vokálního rázu, druhá – chyby ve výslovnosti konsonantů. Cílem této aktivity je chybu vyhledat, poznat a snažit se ji změnit. Po rozboru a krátké analýze těchto výslovnostních odchylek je možné procvičovat hlasité čtení krátkých textů. Jeden ze studentů přečte text nahlas, ostatní jeho projev hodnotí. Toto cvičení je vhodné dělat po práci se zvukovou nahrávkou z databáze jako kontrolu probrané látky. Vždy je však třeba demonstrovat také správnou výslovnost rodilého mluvčího.

2) Ve skupinách studentů, kteří již dostatečně zvládají artikulaci všech českých hlásek, je třeba se zaměřit na procvičování intonace. Je známo, že rychlé tempo řeči a nesprávná realizace intonačních vzorců rovněž překáží dorozumívání. Vzhledem k tomu, že se ruština od češtiny intonačně liší hlavně v konstrukci otázky, je vhodné procvičit alespoň základní intonační vzorce (EFENBERGEROVÁ, [1973: 69]).

Nesmíme zapomínat, že fonemický sluch jako širší pojem zahrnuje nejen rovinu segmentů (hlásek, fonémů), ale i vrstvu těch prozodických jevů, které se v daném jazyce prosadily jako součást struktury jazyka. Často jsou to jevy intonační. Proto poznávání melodémů a schopnost jejich správné realizace patří k výcviku výslovnosti češtiny jako cizího jazyka.

Databáze nám nabízí širokou škálu realizací různých typů vět. Čerpat můžeme především z nahrávek nepřipravených projevů.

Špatná realizace:

[babitʃka se zɛptala petra petʃi:ku ma:ʃ ʔuʃ napsanõu ʔu:lofiu]

[ja: musim napsat vjetu]

Vedle problematiky intonace je třeba hovořit i o zacházení se slovem a přízvukovým taktem. Realizace sledu taktů a zejména připojování jednoslabičných slov do taktů je podstatným krokem ve výuce češtiny u mluvčích, jejichž mateřštinou je ruština. Rozdíl jazyka s pevným a volným přízvukem je důležitý pro realizaci intonace. Věty z databáze můžeme se studenty členit na přízvukové takty a na autentickém materiálu sledovat realizaci promluvo- vých úseků apod.

Závěrem

V tomto článku jsme popsali několik principů, které považujeme za zásadní ve výuce výslovnosti češtiny jako cizího jazyka především ve skupinách ruský mluvčích studentů. Navrhli jsme několik metodických postupů práce s využitím databáze mluvené češtiny cizinců, které by mohly přispět ke zkvalitnění výuky ve skupinách jinojazyčných mluvčích.

Správná výslovnost hraje v procesu komunikace zásadní roli a její procvičování je velmi důležité pro všechny studenty. Nejen pro ty, kteří by rádi mluvili jako rodilí mluvčí, ale i pro ty, kteří potřebují rozumět a chtějí, aby jim bylo rozumět. Pevně věřím, že při práci s databází naleznete hodně užitečného materiálu, který zpestří výuku a pomůže nerodilým mluvčím překonat výslovnostní problémy v češtině.

Literatura

Antonova, D. (1969) *Někotoryje voprosy metodiky obučeniija proiznošeniiju* In: *Meždunarodnaja konferencija prjepodavatelej ruskogo jazyka i litěratyry: Aktualnyje voprosy prjepodavaniija ruskogo jazyka i litěratyry.*, Moskva: MGU

Databáze mluvené češtiny cizinců s ruštinou jako prvním jazykem [online] (2008) Praha: Filozofická fakulta UK. Dostupné na <http://ucjtk.ff.cuni.cz/>.

Efenbergerová, A. M., Březíková, B. (1973) *Hovor a poslech v ruštině: 2 studie pro ZDŠ*. B.m.n..

Kjedrova, G. E., Potapov V. V. a kol. (1999) *Russkaja fonetika [online]*. Moskva: Filologičeskij fakultet MGU im. M. V. Lomonosova [cit. 2007-04. 23]. K dispozici na <http://www.philol.msu.ru/rus/galya-1/index1.htm>.

Palková, Z. (1997) *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum.

Romaševská, J. (2007) *Vybrané výslovnostní problémy při studiu češtiny jako cizího jazyka: výuky na pozadí ruštiny*. Praha, 2007. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav bohemistických studií.

Romportl, M. (1962) *Stručná fonetika ruštiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Schaff, A. (1963) *Úvod do sémantiky*. Praha: Nakladatelství politické literatury.

Ščerba, L. V. (1963) *Fonetika francuzskogo jazyka: Očerck francuzskogo proiznošeniija v sravnenii s ruskim*. Moskva: Vysšaja škola.

Vinogradov, V. (1969) *Obučeniije proiznošeniiju s fonologičeskoi točky zreneniija*. In: *Meždunarodnaja konferencija prjepodavatelej ruskogo jazyka i litěratyry: Aktualnyje voprosy prjepodavaniija ruskogo jazyka i litěratyry*, Moskva: MGU

O autorce

Mgr. Katsiaryna Ramasheuskaya studuje na FF UK (Ústav českého jazyka a teorie komunikace) v doktorském studiu v oboru *Český jazyk a literatura*. Zabývá se problematikou vyučování a osvo- vání češtiny jako cizího/druhého jazyka.

Poznámky

¹ Ke každému čtenému jazykovému projevu a autentickému nepřipravenému mluvenému projevu je k dispozici: ortografický přepis; ortoepická transkripce transkripčním systémem vytvořeným pro účely této databáze, českou národní transkripcí, transkripčním systémem IPA a transkripčním systémem SAMPA. Navíc u padesáti projevů čtených jsou dále k dispozici transkripce reálné výslovnosti.

² Blíží o teoretickém srovnání fonologických systémů ruštiny a češtiny viz ROMAŠEVSKÁ [2007].

³ Toto se především týká mluvčích, jejichž mateřštinou je jazyk slovanský.

⁴ Dokazuje to psycholingvistický jev přechodu. Blíží viz autory Viktoria A. Fromkinová, Merril F. Garrett, Sheri Wellsová-Jensenová apod.

Z praxe amsterdamské bohemistiky. V digitalizační horečce.

Magda van Duijkeren-Hrabová

V posledních letech je vedena velká ofenzíva univerzitních funkcionářů zaměřená na digitalizaci učebního materiálu. Ve své vizi budoucnosti vidí studenta za počítačem, jak bez přímého kontaktu s učitelem sbírá znalosti a převádí je do „produktu“, který pak někam digitálně předá. Tato vize vede k přerozdělování financí: univerzita nevěnuje finanční prostředky na obsazování míst po odchodu učitelů do důchodu, ale na digitalizaci.

Někdy je ovšem digitalizace učebního materiálu vyvolána nutností – nové technologie se nedají zastavit, studenti nemají doma už ani kazetový magnetofon, ani video, takže materiál k výuce jazyků, který se po léta střádal, je už nepoužitelný. Univerziteit van Amsterdam přistoupila k této věci rigorózně – analogovou jazykovou laboratoř nahradila během jednoho léta laboratoří digitální – což s sebou přineslo velký proces vyřazování, třídění a digitalizace materiálu, který byl uznán za vhodný.

Tím, že se uvolnily peníze na digitalizaci, naskytla se možnost financování různých projektů. Ve fázi, kdy bylo víc peněz než lidí, kteří by měli jasný plán a ochotu k časově náročné práci, se mi podařilo získat finance na projekt cvičení české výslovnosti prostřednictvím internetu. Proč zrovna výslovnosti, když internet se spíše hodí k procvičování jiných jazykových schopností a znalostí, například gramatiky? Přehledy gramatiky a dosti velkou zásobu gramatických cvičení různé úrovně ve formě tzv. hotpotatoes-cvičení¹ už máme, jak na veřejných (http://cf.hum.uva.nl/tsjehisch/index_hotpot2.html) tak na interních webových (Blackboard) stránkách. K vypracování těchto cvičení není třeba velkého úsilí ani pomoci externích pracovníků, odborníků na tvorbu webových stránek.

Druhým důvodem byla skutečnost, že se jednalo o součást většího projektu – regenerace výslovnostních cvičení slovanských jazyků, a jak víme, projekty přesahující jeden obor mají na financování větší naději než ty jednooborové. Projekt se vlastně skládal ze dvou finančně samostatných fází. Tou první, jak se později ukázalo jednodušší a rychlejší, bylo vypracování a namluvení cvičení ve formátu

wav a nebo mp3 tak, aby se daly používat v digitální jazykové laboratoři a dalo se s nimi pracovat podobně jako v laboratoři analogové. Textová část popisu a instrukcí musela být dodána ve Word-dokumentu, který pak student mohl sledovat na počítači v novém okně. Této první fáze se účastnila polština, čeština a srbština/chorvatština (s komplikovanou situací tří variant jak výslovnostních, tak lexikálních – srbštiny, chorvatštiny a bosenštiny). Druhou fází² tvořilo rozhodnutí zpracovat materiál tak, aby se dal používat na webových stránkách. Do této fáze šla už jen čeština a srbština/chorvatština/bosenština, s tím výsledkem, že české stránky, které vznikly spoluprací mezi autorkou tohoto článku a webovým designérem, jsou již delší čas funkční. Na zkušenostech s jejich výstavbou se tvoří ty druhé.

Jistě – zůstává otázkou, zda se výslovnost dá bez pomoci korekcí rodilého mluvčího cvičit. Dokud nebudou přístupné jednoduché a jednoznačné počítačové programy, které budou schopny korektivně reagovat na odchylky výslovnosti mluvčího, nezbývá než si říct, že je lepší něco než nic: počítač slouží studentům jako domácí jazyková laboratoř. Mohou totiž porovnat svou produkci s výslovností rodilého mluvčího tak, že opakují předřikávaná slova a natáčejí svoji výslovnost. Výhodou oproti klasické jazykové laboratoři jsou cvičení na procvičování rozlišovacích schopností, při kterých počítač pak sám odpovědi vyhodnotí. V neposlední řadě výklad spojený s ukázkami studentům určitě pomůže při zapamatování si rozdílů mezi zvukovou a psanou podobou češtiny a k rozlišování jednotlivých zvukových segmentů, které pak vede k lepší produkci.

Vlastní materiál se obsahově (teorie i praxe) opírá o publikace Z. Palkové *Fonetika a fonologie češtiny* (PALKOVÁ [1997]) a *Cvičení české výslovnosti pro cizince* (PALKOVÁ [1973]). Vedle toho též o příručku J. Vyštejna *Vady výslovnosti* (VYŠTEJN [1991]) a o popis „Standard a variabilita zvukové podoby češtiny“, podaný v *Dodatku A* k standardu *Prahouvé úrovně češtiny* (tento dokument vypracovaný na FFUK jsem měla v digitální podobě). Ve cvičeních výslovnosti jednotlivých souhlásek je po-

řadí slov podáno v souladu s Vyšejnovými logopedickými radami. Pro strovnání s nizozemštinou bylo užito: APPEL ET AL. [2002] COLLINS & MEES [1981] a VAN TROMMELEN & ZONNEVELD [1979].

Aby naše webové stránky po velkém množství vynaloženého času a finančních prostředků mohly sloužit všem Holanďanům, kteří se pokoušejí osvojit si základy češtiny, a nejen hrstce studentů češtiny naší univerzity, jsou volně přístupné na internetu.

Tím, že jsme se rozhodli pro veřejně přístupné stránky, rozhodli jsme implicitně o tom, že stránky musí student používat samostatně, bez zásahu učitele. Ten může jen v případě užívání stránek v rámci výuky zadávat úkoly, doporučovat, co by si student měl procvičovat, čemu se více věnovat. Eventuálně následně kontrolovat, jestli cvičení studentovi pomohlo výslovnost vylepšit. Nemůže ale, jak by mohl v klasické jazykové laboratoři, intervenovat přímo. Na druhou stranu mají edukativní webové stránky oproti papírové učebnici tu obrovskou výhodu, že text výkladu nepostupuje lineárně. Obrazovka může obsahovat jen základní informace a k dalšímu vysvětlení nebo rozšíření významu se dostane student jedním kliknutím myši, které může – ale nemusí – udělat.

Samostatnost vyžaduje jednoduchou, logickou a konsekventní výstavbu. Volili jsme „klasickou“ nenápadnost designu a snažili jsme se o co největší přehlednost a stručnost. Vlevo je šedý sloupec, většina strany je bílá, s černým a červeným písmem. Sloupec slouží k navigaci mezi většími celky, řekněme (od)díly: *Výslovnost jednotlivých hlásek, Abeceda, Pravopisná pravidla, Slovní přízvuk, Intonace, Definice, Přehled*. Poslední dva oddíly nejsou edukativní, jsou vytvořeny z potřeby shromáždit všechny užité materiály do společné složky: v *Přehledu* je seznam všech cvičení s odkazem na kapitolu, do které patří, a s možností cvičení otevřít. Ve složce *Definice* je několik přehledů, které se dají otvírat z různých míst, jako například tabulky měkkých a tvrdých souhlásek.

K orientaci a k práci v jednotlivých kapitolách a stránkách slouží pravá část obrazovky. Na ní mají všechna červeně psaná slova funkci linků, kterými se dá přejít na jinou stránku a znovu se vrátit do výchozího bodu, t.j. na předcházející obrazovku. Takovýto návrat je možný vždy jen o jeden stupeň zpět. Jestliže text je delší než velikost obra-

zovky, jsou zde povely k návratu umístěny dva, nad a pod textem, abychom uživateli ušetřili nadbytečnou práci myši.

Při předpokladu samostatné práce nesmí chybět ani pečlivý popis všech zvláštních kroků, které musí uživatel provést, aby byly stránky funkční tak, jak bylo zamýšleno. Nejdůležitějším z nich je stažení aplikace umožňující natáčet hlas studenta a mezinárodní fonetické abecedy IPA. Instalaci IPA musí uživatel provést jen jednou, ale protože se dá očekávat, že ji neprovede hned, jakmile začne s programem pracovat, je mu umožněno ji provést z každého bodu, kde je IPA užita, aby se nemusel vracet na úvodní stránku. Zvukový program se instaluje na začátku každé práce se cvičeními sám. Protože to však chvíli trvá, je na to student opakovaně upozorňován.

Jestliže se tedy podíváme například na výklad výslovnosti [r] (obrázek 1), vidíme, že kliknutím na jazykovědné termíny jako *likvida*, *znělá*, *sonora* se studentu podle potřeby dostane vysvětlení jejich významu. Vysvětlení se objeví v novém okně, které student může, ale nemusí zavřít, aby mu zůstalo při ruce k rychlému použití. Podobně – kliknutím na *meer* (více) – se může dozvědět detailnější informace o rozdílech mezi českým a nizozemským <r> a jejich variantami. Protože většina Nizozemců nevypravuje alveolární ale laryngální [r], je zařazena také speciální rada, jak dospět ke správné artikulaci (*articulatieadvies*). K vlastnímu procvičování slouží pak cvičení (*Oefening*). V našem konkrétním příkladě se vyskytuje jen jedno, ale většina stránek obsahuje cvičení několik. Pro úplnost je zde i odkaz na slabikotvorné [r], jež je možné procvičovat prokliknutím na patřičné stránky.

U cvičení je uvedeno stručně jeho zadání, aby se student sám mohl rozhodnout, jestli je chce otevřít. Po kliknutí na link *Oefening* se otevře stránka s ovládacím panelem, pro vlastní práci s nahrávkou (obrázek 2).

Tento ovládací panel obsahuje standardně link na *Návod k použití*, ovládací knoflíky podobné jiným přehrávačům, zadání či jiné informace o úkolu a čtyři políčka, která se otevřou podle přání a potřeb uživatele po kliknutí na značku +. Pod *Transcriptie* se skrývá zápis vyslovovaných slov v jejich grafické podobě podle běžného českého pravopisu. Pod hlavičkou *Vertaling* se nalézá pře-

klad slov do nizozemštiny, pod *Fonetische weergave* přepis slov do IPA (automatická transkripce cvičení do IPA byla provedena – díky ochotě paní Jany Janouškové z Fonetického ústavu FFUK – v Praze) a *Articulationadvies* podává, v případě nutnosti, znovu rady pro správnou artikulaci. Jak může tento panel vypadat při otevření všech čtyř možností, ukazuje obrázek 3.

Tady se znovu ukazuje výhoda webové učebnice ve srovnání s papírovou. Student má volnost použít kteroukoliv z nabízených možností podle libosti. Student auditivního typu bude vycházet jen z poslechu, popřípadě se rád dozví, co slova znamenají, i když to k procvičování správné výslovnosti jednotlivých fonémů není důležité. Ten, kdo se potřebuje opřít o psanou podobu slova, může použít zápisů. Tam, kde je velký rozdíl mezi zápisem a zvukovou podobou, pomůže pohled do zápisu v IPA, i když ten bude pravděpodobně pro některé uživatele příliš velké sousto, které rádi nechají nedotčeno. Rady při artikulaci stačí mnohým číst jen jednou.

Zápis podle běžného pravopisu hraje nejdůležitější roli – podle něj srovnává student zvukovou a psanou podobu jazyka. Protože se v češtině neuplatňuje čistě fonetický princip pravopisu, je věnován vztahu mezi grafémem a fonémem zvláštní oddíl našeho kurzu: *Spellingsregels* (Pravidla psaní).

V této části se dobře uplatní jiný typ cvičení, kdy student musí vyslechnuté slovo zapsat. K tomu jsme využili amerického programu HotPotatoes který je (částečně) zdarma ke stažení. Student poslouchá jednotlivá slova a vepíše je do určeného políčka. Program sám nabídne písmena s diakritikou, která se ve slovech vyskytují, a tím se vyhneme problému s instalací české klávesnice. Program vyhodnotí studentovu úspěšnost a nabídne správnou odpověď (obrázek 4).

Cvičení tohoto typu je do kurzu zařazeno celá řada. Jsou výhodná pro cvičení rozlišovacích schopností např. u dlouhých a krátkých slabik, délký v kombinaci s přízvukem nebo obtížných párů fonémů š - s, š - ž, ě - č, k - g, č - š. V rozlišovacích cvičeních stačí, aby po vyslechnutí student volil tu z nabídnutých možností, o které si myslí, že je správná (viz obrázek 5).

V oddíle *Pravidla psaní*, hlavně v zadávání cvičení, se prokázala praktičnost užití transkripce IPA. Úvahy o tom, zda upustit od přepisu do IPA kvůli

nutnosti instalace a protože nám způsobovala technické problémy (IPA pro Unicode je nestabilní, například oblouček nad <ts> se rád posouvá stranou), byly rozhodnuty v její prospěch (viz obrázek 6).

Studenti procvičují psaní kombinací různých hlásek hlavně tak, že poslouchají výslovnost a zároveň čtou transkripci do běžné češtiny (kliknutím na znaménko + u *Transcriptie* na přehrávacím panelu).

Toho, aby náš zvukový materiál mohl sloužit k osvojování a zároveň k procvičování osvojeného, jsme dosáhli tím, že jsme stejná cvičení zpřístupnili přes oddíl *Výslovnost jednotlivých hlásek* (*Uitspraak individuele klanken*) a zároveň přes oddíl *Abeceda* (*Alfabet*). Rozdíl je v tom, že oddíl *Výslovnost jednotlivých hlásek* je rozdělen do kapitol podle obtížnosti – od samohlásek přes souhlásky shodné s nizozemskou výslovností k výslovnosti sykavek a obtížných hláskových skupin, kdežto podle abecedy si student kliknutím na písmeno abecedy sám může vybrat, kterou hlásku chce procvičovat. V obou případech mu je nabídnuto stejné cvičení a kliknutím na povel „Předchozí obrazovka“ se dostane do svého výchozího bodu (viz obrázek 7).

Vedle již zmíněných oddílů obsahuje kurz také výklad a cvičení týkající se slovního přízvuku a intonace vět. Protože je kurz míněn pro začátečníky, jedná se jen o jednoduché věty a typy otázek. Slovní přízvuk se cvičí na slovech různé délky. Ačkoliv jsou cvičení na slovní přízvuk nabízena ve zvláštní kapitole, dá se na ně prokliknout již z míst, kde se objevují první víceslabičná slova. A proto jsou cvičení na přízvuk také rozdělena podle obtížnosti osvojených hlásek.

Problémy a problematická místa v podstatě vznikly jako následky rozhodnutí, která jsme z nějakého důvodu museli udělat. Jako první bych jmenovala kvalitu nahrávek. Protože naše práce měla být zkušební fází pro další jazyky, muselo se ukázat, nakolik je možné stránky vyrobit co nejlevněji, a proto jsme nenatáčeli v profesionálním studiu. Úpravou nahrávek – snižováním šumu – zní hlasy poněkud nepřirozeně, některá slova musela být vyřazena – hlavně ta začínající explozivami p, b, d, t, protože byla nekvalitně natočena. S financemi, ale nejen s nimi, souvisí výběr mluvčích. V našich podmínkách nebyla možnost získat školeného mluvčího, byli jsme rádi, že jsme mohli natáčet s dvěma hlasy, mužským a ženským, dvojí provenience, české a mo-

ravské. Druhým problémem by mohla být délka cvičení – student může nahrávku zastavit, ale nemůže se vrátit přesně na místo, které by chtěl cvičit znovu. Musí začít od začátku. Natáčení celých cvičení a ne jen jednotlivých slov nebylo nutností, ale ukázalo se jako praktické. Jak hned při natáčení – každé cvičení tvořilo jeden celek a bylo uloženo jako jeden dokument, tak při ukládání do audio-programu, kam bychom jinak museli nakopírovat stovky krátkých dokumentů. K obtížnosti rozhodování přispěla skutečnost, že při psaní cvičení a natáčení ještě nebyl znám program, který je schopen natáčet hlas studenta, a tedy ani jeho technické možnosti. Použitá aplikace je poměrně levná, 300 eur, jestli se nemýlím. Jinou otázkou, jak už zmíněno, bylo užití transkripce do IPA, kterou jsme na jedné straně potřebovali pro rozlišení mluvené a psané podoby (převádět do holandské fonetické podoby nešlo, protože neexistuje nějaký všeobecně známý univerzální způsob jako má čeština) a považovali jsme ji zároveň za účelnou pro studenty slavistiky z didaktických důvodů. Ale na druhou stranu běžnému uživateli komplikuje situaci konfrontací s novým typem písma a samozřejmě tím, že si ji musí do počítače stáhnout. V univerzitních učebnách to znamená, že správce sítě se musí postarat, aby na počítačích byla IPA nainstalována a instalace obnovována, protože studenti nesmějí nic instalovat sami.

Ani správa stránek není tak zcela bez problémů. Stránky byly vytvořeny v rámci projektu, po jehož ukončení není technický tvůrce stránek – webdesigner – dále financován a správa přechází na učí-

tele. Ten se musí alespoň částečně naučit ovládat program, ve kterém jsou vytvořeny (Dreamweaver), aby do nich mohl zanést jakoukoliv změnu, a musí mít oprávnění k publikování na síti.

Přese všechny problémy a případné výhrady si myslím, že jsou to stránky povedené a užitečné.

Literatura

Appel, R. et al. (2002) *Taal en taalwetenschap*. Oxford: Blackwell.

Collins, B. & Mees, I. M. (1981) *The Sounds of English and Dutch*. The Hague: Leiden University Press.

Palková, Z. (1997) *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum.

Palková, Z. (1973) *Cvičení české výslovnosti pro cizince*. Praha: UK.

Trommelen, M. & Zonneveld, W. (1979) *Inleiding in de generatieve fonologie*. Muiderberg: Coutinho.

Vyštejn, J. (1991) *Vady výslovnosti*. Praha: SPN.

O autorce

Drs. Magda van Duijkeren-Hrabová vyučuje na katedře slovanských jazyků a kultury Univerzity v Amsterdamu.

Poznámky

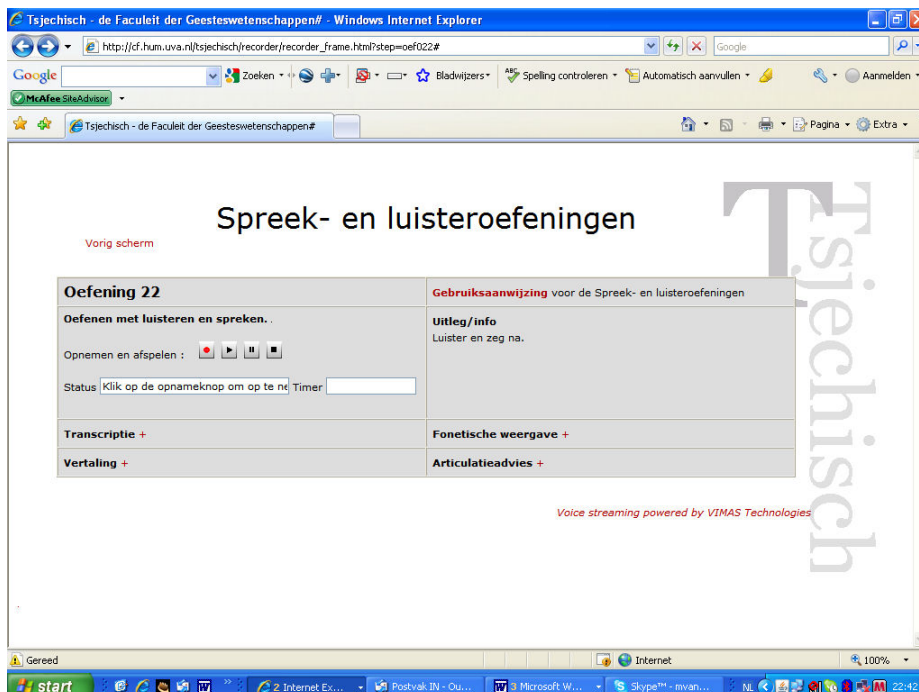
¹ <http://hotpot.uvic.ca/>

² Tato fáze projektu byla financována z Fakultního inovačního fondu Universiteit van Amsterdam.

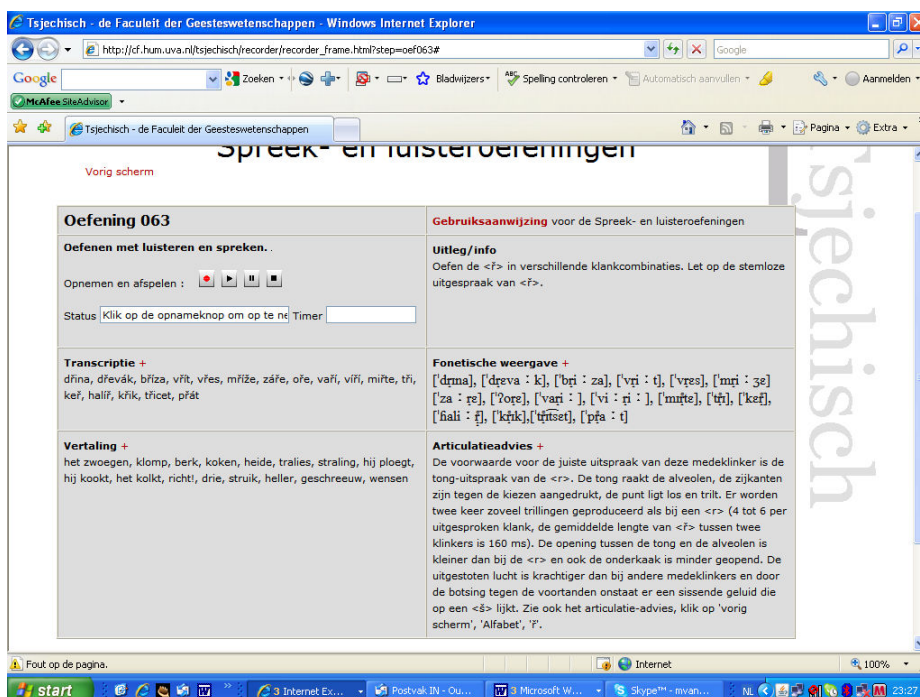
Obrázek 1

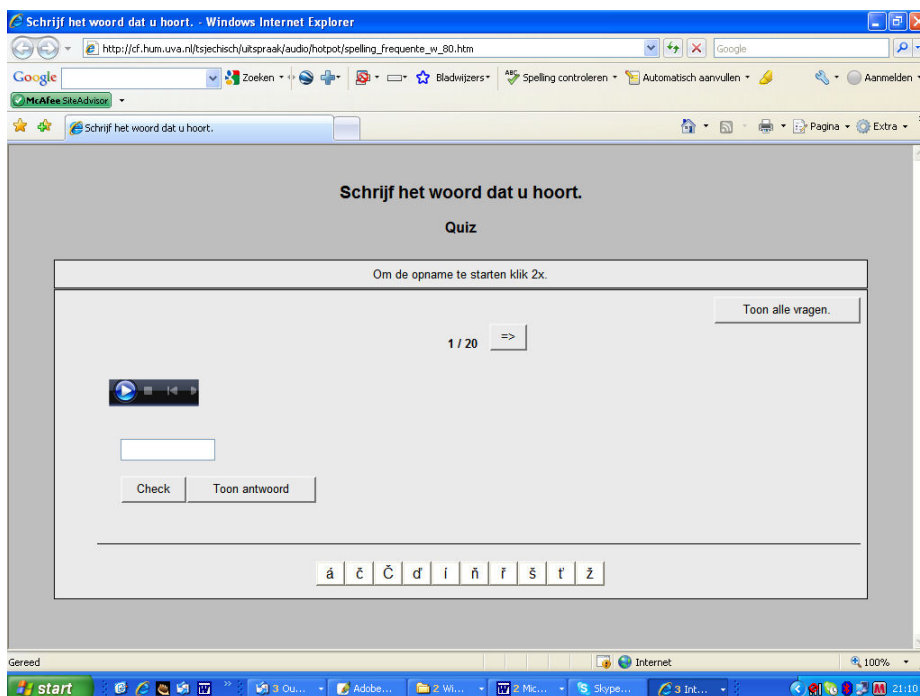
Obrázek 2

Obrázek 3

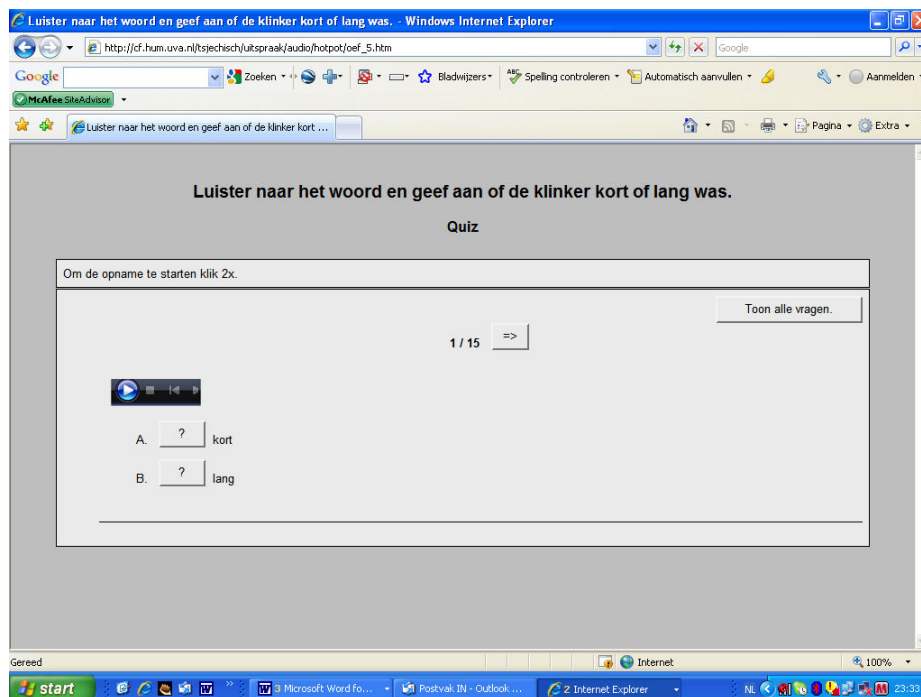

Obrázek 4

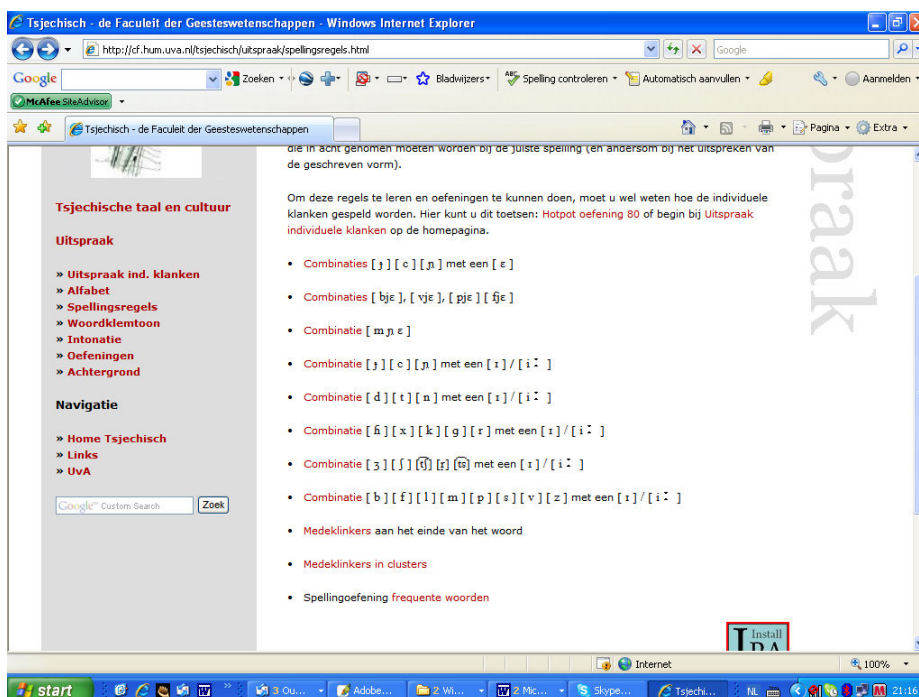

Obrázek 5

Obrázek 6

Obrázek 7

Co přináší projekt Linguafilm?

Monika Čekalová

Kdo delší dobu pobývá v cizině, brzy pozná, že nevystačí jen se znalostí nejběžnějších konverzačních témat v daném jazyce. Často se dostává do situací, kde by potřeboval mnohem víc. . . Pochopit nuance jazyka, proniknout do mentality lidí a způsobu jejich života nemusí být pro cizince zrovna snadné. Moci tak nahlédnout pod pokličku rodinného života místních. . . Prožít s lidmi jejich příjemné i překerní situace. . .

Mezi jedny z neefektivnějších prostředků, které cizí jazyk studujícímu zpřístupňují, patří filmová řeč. Spojení obrazu a mluveného slova ve svém projektu využívá i Linguafilm.

Linguafilm Czech – Čeština pro cizince na DVD

Jazykový komplet, který sestává z DVD a z učebnice, nabízí 12 krátkých příběhů. Téměř hodinové DVD nazvané Watch&Learn má zvýšit motivaci posluchačů studujících češtinu jako cizí jazyk vrátit se k jednotlivým filmům i po vyučování, s cílem natrénovat si slovní zásobu, napodobovat výslovnost a intonaci, zkusit si jednotlivé postavy dabovat. Příběhy jsou autentické, odvozené z reálného života, avšak netradiční, ať už díky zvolenému prostředí, překvapivému průběhu děje, či humoru. Hlavní protagonisté, členové rodiny Holečkových, a jejich dávní přátelé, partnerská dvojice Jana s Pavlem, se navzájem liší věkem, postavením, způsobem vyjadřování. Tyto postavy mají zastupovat určité české (a možná i středoevropské) lidské prototypy s jejich příznačnou mluvou, reakcemi na různé situace atd. Protagonisté filmů hovoří v tempu rodilého mluvčího, i když s ohledem na cílovou skupinu: repliky jsou totiž velmi důkladně vyslovovány. Dialogy jsou namluveny ve spisovné češtině, v odpovídajících situacích také v její hovorové variantě. Mnozí studenti Českou republiku dosud nenavštívili, DVD Watch&Learn jim umožňuje nejen přípravu po stránce jazykové, ale upozorňuje také na oblast sociokulturní. Ukázky z filmů je možné zhlédnout na stránkách <http://www.linguafilm.com>.

Některá témata příběhů by se na první pohled mohla někomu zdát neužitečná, a to z hlediska frekvence jejich výskytu v běžném životě, jako na-

příklad Kočárky nebo Motorky. Doporučení lektorům i samotným studentům proto zní, aby nepřistupovali k materiálu pouze tematicky. Kromě odborné slovní zásoby se v textu objevuje samozřejmě i ta běžná včetně zavedených jazykových struktur. Např. v kapitole Motorky se mj. hovoří také o Vánocích (Danuška chtěla jít se mnou, ale pomáhá Božence péct cukroví na Vánoce.), používají se zde repliky aplikovatelné i na jiná prostředí, jiné situace (To je změna! Ty už jsi skutečně velký podnikatel! Ale pivo si dáš! atd.). Navíc odborné lexikum je v jednotlivých kapitolách zastoupeno v menší míře.

Spojení obrazu a mluveného slova rychle vtáhne uživatele Linguafilmu do děje, což mu usnadní jeho zapamatování. To student ocení zejména v prostředí, kde si nelze DVD přehrát. Čtením dialogů ze všech dvanácti filmů, které učebnice Read&Learn obsahuje, může pak v jakési herecké akci zastupovat postavy z jednotlivých příběhů a v jejich rolích tak určitým způsobem neustále zůstat ve hře – jednou jako realitní makléř, podruhé jako hráč bowlingu, jindy jako prodavač motorek atd. Promyšlená dialogická forma všech textů k tomu přímo vybízí.

Podle stávající studentovy jazykové úrovně je možné na DVD zvolit české titulky. Je-li účastník na pokročilejší úrovni a má-li chuť postavy dabovat, aktivuje tlačítko „time code“. Cílem této činnosti je vnést do probíhajícího děje ještě více akce. Uživatel ztiší zvuk, v publikaci Read&Learn sleduje nástup své postavy a v momentě shody „time codu“ na obrazovce s tištěným časovým údajem začíná namlouvat svůj text. Výhodou je, že pro tuto chvíli zapomíná na to, že se učí česky, a svou koncentraci zaměřuje na jinou aktivitu. Dabér tak přizpůsobuje své civilní chování charakteru dané postavy, a má tak možnost na vlastní kůži pocítit i jinou, pro něj snad dosud nezvyklou dynamiku dialogu. I když se může některým zastáncům starších metod učení zdát tento způsob stresující, výsledky ukazují, že studenti na konci lekce nejsou unavení, ale naopak srší energií.

Díky důkladně promyšlenému grafickému uspořádání učebnice Read&Learn, kterou navrhla Aline Junko Derer, bylo možné nejen přehledně znázor-

Obr. 1: Ukázka replik z učebnice Read&Learn

Postava	Číslo repliky	Time code	Replika Fonetický zápis	Anglický překlad	Slovníková forma repliky
Jana	10	1:04	Pavle, kde je to? [pavle gde je to]	Pavel, where is it?	Pavel•kde•být•to
Pavel	11	1:07	Vpravo! [fpravo]	On the right!	vpravo

nit všechny dialogy z DVD, ale dokonce je rozpracovat tak, aby byl materiál studentům a učitelům nápomocen v co nejvyšší míře (viz obr. 1). Například pro ty, co si nejsou jisti správnou výslovností, je pod každou českou replikou uvedena i její fonetická transkripce. Tu podle mezinárodního systému IPA vytvořila PhDr. Jitka Veroňková, Ph.D., a Mgr. Jana Janoušková. Uživatelům bez filologické průpravy pomůže v orientaci fonetickými znaky přehledný Průvodce českou výslovností. Anglický překlad veškerého mluveného, a tudíž i tištěného slova jistě ocení student začátečník. Nejedná se však o překlad doslovný, důraz byl kladen především na stránku významovou. Přehledným uspořádáním jsou uživatelům zpřístupněny všechny dialogy, jejich fonetická transkripce, anglický překlad českého textu i základní tvary (slovníková forma zápisu). Základní tvary slov použitých v dialozích jsou uvedeny v posledním sloupci. Slouží ke znovuvytváření dialogů, případně ke snadnějšímu vyhledávání výrazů ve slovníku.

Přílohou část učebnice Read&Learn tvoří Užitečné rady a kontakty. Zde se uživatel může dočíst zajímavosti a důležité informace k probíraným tématům. Informativní text je přeložen také do angličtiny. Poslední strany publikace nabízejí mapy Prahy, České republiky a Evropy. Lektor zde jistě nalezne podklady k vytvoření vlastních cvičení.

Linguafilm Czech Vol. 1 je interaktivním doplňkovým materiálem, který si neklade za cíl nahra-

dit typickou učebnicí češtiny pro cizince. Tento jazykový komplet je využitelný jak pro začátečníky, tak i pro studenty velmi pokročilé. Nejlépe však bude sloužit těm, jejichž znalost odpovídá alespoň úrovni A2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky.

Cílem projektu Linguafilm je použití nových metod při výuce jazyků, a nejen to. Materiál má motivovat k aplikaci získaných poznatků do skutečného života a umožňovat vysoké nasazení a interaktivní práci studentů. V neposlední řadě pak i pomáhat aktivizovat tvůrčí přístup lektorů. Doufejme, že tuto snahu obě skupiny ocení a myšlenka „Čím více smyslů při studiu zapojíte, tím více si zapamatujete“, která stojí v samotném základu projektu Linguafilm, dojde svého naplnění.

Literatura

Čekalová, M. (2008) *Linguafilm Czech Vol. 1*. Praha: Studio 21.

O autorce

Monika Čekalová je ředitelkou soukromé jazykové školy Studio 21. Výuce češtiny jako cizího jazyka se věnuje od roku 1997. Je autorkou výukového materiálu *Linguafilm Czech Vol. 1 – Čeština pro cizince na DVD*. E-mail: info@linguafilm.com, <http://www.linguafilm.com>.

Gramatika českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince

Milan Hrdlička

Diskuse o roli mluvnice ve výuce cizího jazyka v zahraničí i u nás neustávají. Lze konstatovat, že v současnosti převládá názor, že náležitě prezentovaný a procvičený gramatický systém cílového jazyka proces učení se jazyku urychluje, upevňuje a zefektivňuje. I nadále však v tomto smyslu zůstává v lingvodidaktice mnohé nezodpovězeno, resp. vyřešeno jen částečně, např.: *Jaká je relace mezi učením se gramatické a osvojováním si gramatiky? Měla by se (a pokud ano, tak jakým způsobem) lišit prezentace mluvnice cílového jazyka při jeho studiu v zemi, kde je užíván (tedy v autentickém cizojazyčném prostředí), a mimo ni? Jakým způsobem vykládat podstatu gramatických kategorií a jevů, které ve výchozím jazyce neexistují? Je možné hovořit o určité přirozené posloupnosti osvojování si gramatických znalostí a dovedností v mateřském (a potažmo v cílovém) jazyce? Kterým postupům (a v jaké fázi procesu učení se) dávat ve výuce cizího jazyka přednost – indukci, nebo dedukci; sémaziologii, nebo onomaziologii; preskripci, nebo deskripci? Problémů a otázek by mohla být ještě celá dlouhá řada. Všechny – a to pokládám za podstatné – mají významný dopad na vyučovací praxi.*

Před časem jsem se zabýval některými otázkami zpracování mluvnice naší mateřštiny v reprezentativním vzorku učebních materiálů pro jinojazyčné mluvčí (zájemce odkazují na monografii *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka*, kterou v průběhu letošního roku vydá pražské Karolinum). Prostor, který zde mám, samozřejmě neumožňuje přiblížit výsledky mé sondy podrobněji, přesto se pokusím naznačit a stručně okomentovat alespoň několik vybraných závěrů.

V učebnicích češtiny pro cizince se setkáváme s tzv. tradičním přístupem, se zastoupením prvků metody gramaticko-překladové, s rysy metody přímé i audioorální, s různě významnou a zdařilou aplikací metody komunikační. Vedle kvalifikovaně provedených popisů, účelných výkladů a nápaditých a komunikačně orientovaných procvičení učiva není, bohužel, nouze ani o nejrůznější excesy a o prezentace naprosto nepřijatelné, o pokusy, které jsou bez nadsázky daleko za hranicí únosnosti.

V obecné rovině je zde možné zmínit především následující momenty:

- A. V učebnicích dochází v naprosté většině případů k výraznému nepoměru mezi pozorností věnovanou dimenzi jazykové (formální) a řečové (funkční, komunikační), a to nezřídka v takové míře, že je legitimní hovořit o formalismu. Mnohé učební materiály tak ani po téměř čtyřech desetiletích uspokojivě neodrážejí základní principy komunikačně-pragmatického obratu a klíčové parametry moderně pojímané a aplikované komunikační metody. Jeden příklad za všechny: cizinec se dozví, že po předložce do (s lokálním významem) následuje výraz v genitivu, netuší ovšem, kdy má tuto prepozici použít (odtud chyby typu *jdu do fakulty* aj.). Tento poznatek pokládám za skutečně nejzávažnější a v dnešní době za alarmující.
- B. V analyzovaných materiálech se zřetelně projevuje nevyvážený přístup ke konstitutivním složkám gramatické roviny jazyka, totiž k morfologii (ta dominuje) a k syntaxi (ta výrazně zůstává). I tato disproporce je podle mého soudu nežádoucí (uživatel kupř. často postrádá výklad o principech českého slovosledu, prezentaci a hlavně procvičení konkurenčních forem vyjádření (*Po příjezdu x Když přijel, zavolal*), poučení o synonymii, frekvenci a stylové platnosti spojek atd.
- C. V učebních materiálech nalézáme velké množství nedostatků, a to jak povahy formální – neúplná, někdy dokonce chybná deklinační paradigmatata (v lokálu posesivních adjektiv absentují dublety, v nominativu plurálu životných maskulin nejsou vždy uváděny všechny spisovné varianty aj.), kapitolou samou pro sebe bývá zpracování deklinace osobního zájmena *já, on* a osobního reflexivního *se*, jako defektní se obvykle jeví popis tvoření rozkazovacího způsobu (jedna z autorek se kupř. domnívá, že náležitým imperativem slovesa *jít* je tvar „běž“), problémové je uvádění vidových dvojic, srov. případy jako *hledat - najít*), tak funkční – ab-

sence informací, resp. chybné či neúplné poučení o řečovém uplatnění gramatických prostředků (vedle většinou nevyhovujícího zpracování aspektu zmíním alespoň poučku typu „*V češtině se osobní zájmena většinou nepoužívají*“, která provází výklad o (ne)užití zájmenného podmětu při časování).

- D. Z komunikačního hlediska se ve většině případů jeví jako nedostatečná informace o stratifikaci českého národního jazyka (zejména o roli a o prostředcích češtiny spisovné a obecné, v učebnicích tak mimo jiné běžně dochází k nesignalizovanému míšení kódů), o situování výraziva na ose spisovnost (knižnost – neutrálnost – hovorovost) – nespisovnost.
- E. Výběr a uspořádání (strukturace, posloupnost) gramatické látky se v učebnicích neřídí explicitně formulovanou koncepcí (např. frekvence, komunikační důležitost, formální náročnost), je proto značně obtížné ubránit se pocitu, že je v zásadě nahodilá (výmluvný příklad: pořadí probíraných pádů nezřídka v podstatě kopíruje

jejich pořadí v paradigmatech, velmi často je tak posledním probíraným pádem instrumentál), resp. vycházející setrvačně z určité tradice a ze zkušeností (intuice) autorů.

Co říci závěrem? Nepřeceňujme zjištěné nedostatky a nelámejme nad stávající prezentací české gramatiky v učebnicích češtiny pro cizince hůl (a buďme prozatím rádi za většinu z oněch pokusů, které máme k dispozici). Ale především: pokusme se tuto významnou oblast lingvodidaktiky v dohledné době lépe zpracovat (situace přímo volá po vypracování kvalitní mluvnice češtiny pro cizince!), a připravit tím lepší podklady jak pro tvůrce učebnic, tak především pro jejich jinojazyčné uživatele.

O autorovi

Doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc. působí na Ústavu bohemistických studií FF UK. Věnuje se oboru čeština jako cizí jazyk a čeština pro cizince, je autorem řady studií i učebních materiálů češtiny pro jinojazyčné mluvčí.

Tvorba učebních materiálů češtiny pro Ukrajince: situace a nové výzvy

Jana Macurová

Ve svém příspěvku bychom se chtěli obrátit k potřebám početné skupiny východoslovanských zájemců o češtinu, zejména těch, kdo přistupují k osvojování tohoto jazyka na pozadí ukrajinštiny. Tradičně velký zájem Ukrajinců o češtinu v posledních letech ještě vzrostl v důsledku politických a hospodářských změn. Kromě studentů studujících tento západoslovanský jazyk v rámci vysokoškolských programů je mezi nimi zároveň hodně těch, kteří si přejí osvojit češtinu k realizaci ryze praktických potřeb. Jedná se zejména o lidi přechodně pracující v ČR nebo usilující o získání trvalého pobytu.

Ke konci roku 2009 Ministerstvo vnitra evidovalo 433 305 cizinců s povoleným pobytem na území ČR. Státní příslušníci Ukrajiny měli mezi nimi největší zastoupení – 131 977 osob (pro srovnání, Vietnamců zde žije 61 126, Rusů 30 393). Nejčastěji volí formu dlouhodobého pobytu (66,9 % z celkového počtu státních příslušníků Ukrajiny s povoleným pobytem).¹

V současné době tak Ukrajinci představují nejpočetnější národní menšinu v Česku. Příčin toho je několik:

- složitá ekonomická situace Ukrajiny podporující migraci;
- velká poptávka po levné pracovní síle na českém trhu práce;
- existence tradiční ukrajinské menšiny v Čechách;
- geografická, kulturní a jazyková blízkost obou států;
- společná minulost (Podkarpatská Rus) a s tím spojené pozitivní povědomí o ČR.

Politika českého státu vůči cizincům

Do r. 1989 se dala politika československého státu označit jako nivelační, směřující k asimilaci cizinců. Po revoluci zřejmě jako kontrast vůči socialistickému modelu převládala vysoká tolerance, model „emigračních komunit“. Nová politika od roku 2004

odráží určité vystřízlivění z počáteční euforie otevřenosti a přichází s modelem „individuální občanské integrace“.

Od roku 1999 je podpora integrace dlouhodobě legálně usazených cizinců na území ČR součástí aktivní politiky české vlády. Vznikl a vyvíjí se projekt Koncepce integrace cizinců na území ČR. Hlavními prioritami Koncepce jsou opatření cílená do čtyř klíčových oblastí:

1. vzájemné vztahy cizinců a členů majoritní společnosti;
2. znalost českého jazyka;
3. socio-kulturní orientace cizince ve společnosti;
4. ekonomická soběstačnost cizinců.²

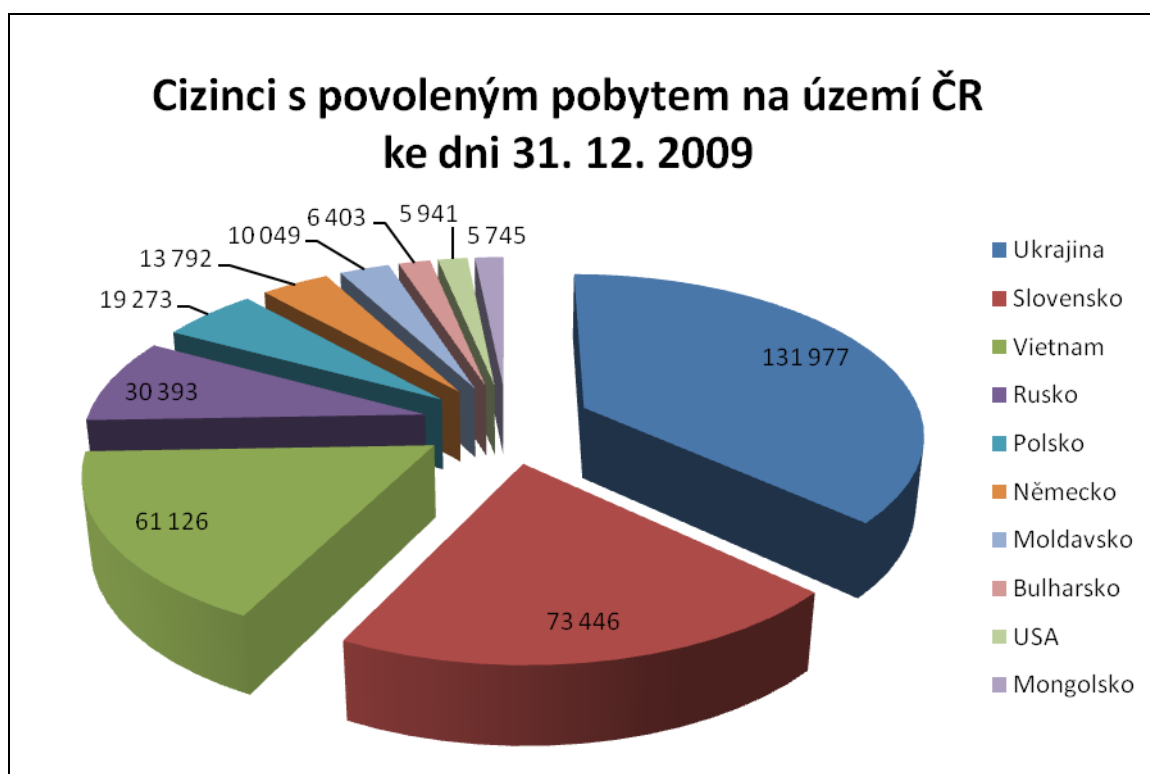
Jak vidíme, znalost českého jazyka je cílem tohoto programu, ale zároveň prostředkem, zajišťujícím splnění těch ostatních.

Ministerstvo práce a sociálních věcí nabízí řadu programů na podporu zaměstnanosti přistěhovalců. Jako jeden z perspektivních směrů uvádí kupříkladu rozšíření distančního vzdělávání cizinců. Tyto programy jsou ovšem určeny převážně osobám s povolením k trvalému pobytu. Získání trvalého pobytu je tak nezbytnou podmínkou skutečné podpory cizince v jeho integračních snahách. Novela zákona o cizincích, která nabyla platnosti 1. ledna 2009, postavila získání povolení k trvalému pobytu v ČR do přímé závislosti na znalosti českého jazyka na úrovni A1 dle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy lze najít podrobné informace o zkoušce (v několika jazycích včetně ukrajinštiny).

Kdo se učí česky a proč: typologie ukrajinských zájemců o češtinu

Ukrajinská komunita v Čechách je předmětem zájmu řady odborníků: sociologů, politologů, statistiků aj. Paradoxně se však tato početná skupina zájemců o češtinu dodnes neocitla ve středu pozornosti lingvistů a lingvodidaktiků.

Obrázek 1:

V současném světě se znalost cizích jazyků stává nezbytnou podmínkou dobrého pracovního uplatnění lidí nejrůznějších povolání. Pro ty, kteří se rozhodli pro život a práci v zahraničí, je znalost jazyka klíčovým činitelem rozhodujícím o úspěšném začlenění do společnosti a v konečném důsledku i o kvalitě jejich života. Pro ukrajinské imigranty to má ještě jednu dimenzi. Neznalost nebo nedostatečná znalost češtiny je pro ně silným diskriminačním faktorem, který prohlubuje jejich závislost na tzv. „klientském systému“.

Průzkumy ukazují, že slabá znalost cizích jazyků je charakteristickým rysem ukrajinských imigrantů. 43% z nich neovládají žádný cizí jazyk, ostatní zpravidla uvádí jako druhý jazyk další východoslovanský, např. ruštinu (DRBOHLAV [2001]). Přitom právě Ukrajinci mají díky jazykové a obecně kulturní příbuznosti s Čechy velmi dobré předpoklady zvládnout češtinu na dostatečně vysoké úrovni.

V případě potenciálních pracovních migrantů předpokládáme, že značnou část učební činnosti by mělo představovat samostudium, přičemž základní znalosti českého jazyka by měl dotčený získat už

v domácím prostředí. Je to zapříčiněné ekonomickými a sociálními podmínkami, v nichž se často ocitá tato cílová skupina. Máme na mysli:

- malou dostupnost jazykových škol s výukou češtiny, zvláště pro obyvatele vesnických oblastí;
- nezaměstnanost/nízká úroveň příjmů a jako důsledek neschopnost dotyčného investovat do svého jazykového vzdělání jekékoli vyšší částky (např. platit služby soukromého učitele);
- v jiných případech naopak náročné zaměstnání v průmyslové nebo zemědělské výrobě a z toho plynoucí problém skloubit práci s pravidelnou institucionální výukou;
- existující dostupné kurzy z hlediska obsahu/časové dotace nemusí odpovídat konkrétním potřebám zájemce (např. získat určité kompetence v krátkém čase).

Zkoumání cílové skupiny je vlastně prvním předpokladem vytvoření kvalitního učebního materiálu. Dalším nezbytným krokem je průzkum trhu,

čili zjištění, jak existující/dostupné materiály (ne)uspokojují potřeby naší cílové skupiny.

Soustředíme se blíže na situaci na trhu učebnic určených ukrajinským mluvčím, stručně zhodnotíme to, co již bylo vydáno, a naznačíme oblasti perspektivní z hlediska dalšího výzkumu.

Průzkum východoslovanského trhu

Naše úvahy zde můžeme shrnout do následujících bodů, charakterizujících stav zmíněné oblasti:

- stabilní zájem o češtinu (po vstupu Česka do EU stoupající);
- osud češtiny coby „malého jazyka“: nízké náklady učebnic versus požadavek pestrosti nabídky;
- nedostatečná zajištěnost „tradičních“ položek (učebnice pro vysokoškolskou výuku), značné mezery v nabídce materiálů pro další účely;
- nárůst počtu titulů určených ruským mluvčím (snahami ruských a českých bohemistů).

V posledním desetiletí zvýšený zájem o cizí jazyky zformoval na území bývalého Sovětského svazu celý vydavatelský průmysl, jehož cílem je uspokojit vzniklou poptávku. Největší pozornost nakladatelů je soustředěna na světové jazyky: angličtinu, němčinu, francouzštinu, španělštinu. Není to náhodné. Tyto jazyky jsou součástí školních učebních programů všech úrovní, proto učebnice zaručeně nachází své odběratele. Zdá se, že komerční hledisko je hlavní příčinou, proč „malé“ jazyky mnohdy zůstávají stranou pozornosti.

Čeština – podobně tak jako jiné slovanské jazyky (s výjimkou ruštiny) – sdílí osud „malého“ jazyka. Při omezeném počtu zájemců o něj, a v důsledku toho malých nákladů učebnic, je velice obtížné vyjít vstříc požadavku pestrosti nabídky. Východoslovanský knižní trh je značnou mírou nasycen přetisky starších vydání. Přesto počet nových publikací věnovaných výuce češtiny ve východoslovanském prostředí se poslední dobou zvětšuje.

Nehledě na to, že čeština nemůže konkurovat světovým jazykům v počtu studujících, zájem o ni je tradičně stabilní jak v Rusku, tak na Ukrajině. V Rusku se v roce 2004 čeština vyučovala na 17 vysokých školách. Příznačné však je, že pouze ve dvou

z nich působili čeští lektoři. Setkali jsme se s názorem, že zahraniční bohemistika, zejména ta ukrajinská a ruská, je zastoupena odborníky staršího věku a pociťuje naléhavou potřebu mladých pokračovatelů, kteří by byli ochotni věnovat se pedagogické a vědecké činnosti. Na Ukrajině se čeština vyučuje jako druhý cizí jazyk v kurzu filologie pro slavisty. I tady se však setkáváme s velkým nedostatkem kvalifikovaných domácích specialistů (nemluvě již o lektorech rodilých mluvčích).

Kromě nedostatku kvalifikovaných odborníků čelí východoslovanská bohemistika značnému deficitu učebních materiálů. Vybavenost učebnicemi je velmi neuspokojivá dokonce i na renomovaných školách. Na Kyjevské národní univerzitě donedávna měli studenti k dispozici pouze několik starších učebnic A. G. Širokové a kol. (ŠIROKOVÁ ET AL. [1990, 1988, 1981]) a vypomáhali si fotokopíemi. Na Moskevské státní univerzitě čeští lektoři ve snaze překonat informační vakuum vytvářejí vlastní materiály. Obdobně řeší tento problém také mnoho vedoucích jazykových škol. Ve svých nabídkách uvádějí, že jejich výuka vychází z autorských materiálů učitelů, což v praxi často znamená zpracování starých osvědčených knih. Dodnes nepřekonanou z hlediska kvality zůstává učebnice A. G. Širokové a kol. vydané v nakladatelství Vysšaja škola. Podle tvůrců učebních programů tento kurz na rozdíl od učebnic vydaných v Česku a většinou orientovaných na anglicky mluvící studenty zohledňuje podobnost češtiny a ruštiny, což usnadňuje osvojení cizího jazyka.

Je nutno poznamenat, že v posledních letech se značně rozšířila nabídka učebnic češtiny pro rusky hovořící zájemce. Kromě přetisky starších vydání se objevují učebnice nejrůznějších žánrů a zaměření:

- ruská mutace mezinárodní učebnice *Chotite govorit' po-češski?* (ČECHOVÁ & TRABELSIOVÁ [2007]);
- brožura doplňující základní kurz primárně určený anglicky/německy mluvčím (PAROLKOVÁ & NOVÁKOVÁ [1998]);
- učebnice coby jazykový průvodce zahrnující vlastně učebnici, gramatickou příručku a slovník (HORNOVÁ, KOLÁČ, MEJTŮV [1999]);

- učebnice vytvořená určitou vysokou školou pro potřeby svých studentů (MROVĚCOVÁ [2007], MROVĚCOVÁ [2009]);
- protiinterferenční nadstavbová příručka (BRČÁKOVÁ [2002]);
- Audiokurz („Čeština pro lenochy“), učebnice pro děti (knížka s omalovánkami Čeština s maminkou), široký výběr učebnic pro samouky atd.

Z tohoto letmého výpočtu literatury je vidět orientace Rusů na turistiku a podnikání v Čechách, zájem o získání vysokoškolského vzdělání zde, o potenciální imigraci. Do této nabídky lze zahrnout i tituly, jejichž autoři se zaměřují nejen na Rusy, ale i na širší skupinu „rusky hovořících zájemců ze zemí bývalého Sovětského svazu“ nebo „studentů, jejichž mateřštinou je východoslovanský jazyk“. Takové jsou například publikace Ljuby Mrověcové (MROVĚCOVÁ [2007]) a učební komplex Dany Nývltové a Jitky Pinkové (NÝVLTOVÁ & PINKOVÁ [2008]).

Situace na trhu učebních materiálů češtiny pro Ukrajince

Abychom získali představu o stavu trhu učebních materiálů k výuce češtiny na Ukrajině, zkoumali jsme nabídku učební literatury

- v knihkupectvích ve dvou velkoměstech Ukrajiny (Kyjev a Dněpropetrovsk);
- ve fondech ukrajinských knihoven.

Výsledkem našeho průzkumu bylo zjištění, že česká učební literatura na ukrajinském knižním trhu prakticky chybí. V lepším případě jde o přetisky dvoujazyčných slovníků a menší konverzační příručky. Kyjevský knižní trh nabízí reedice starších učebnic známých autorů – ŠIROKOVÁ [1990, 1988, 1981], PORÁK [1981, 1978, 1976] aj. – a novou učebnici L. Danylenko (DANYLENKO [2007, 2006]). Literatura vydaná v Čechách je pro průměrného ukrajinského zájemce nedostupná.

Knihovnický systém na Ukrajině je zastoupen 45 tisíci knihoven různé úrovně. Celkový počet vydání v těchto fondech činí 700 mil. titulů. Čtenářská obec čítá 25 milionů osob. Ročně se čtenářům vydává přes 500 milionů knih. Je zajímavé zjistit, jak se ve fondech ukrajinských knihoven prezentují učebnice češtiny. Dnes má už většina knihoven svoje in-

ternetové stránky a přístup k elektronickému katalogu. Fondy největších knihoven celostátního významu a také oblastních vědeckých knihoven mají každý k dispozici v průměru 2 až 3 tituly domácích autorů. Zpravidla se jedná o známé učebnice J. Poráka (PORÁK [1981, 1978, 1976]), A. Širokové (ŠIROKOVÁ ET AL. [1990, 1988, 1981, 1961]), L. Danylenko (DANYLENKO [2007, 2006]). Největší nabídku české učební literatury má knihovna Kyjevsko-Mohyljanské akademie (11 titulů) a Stefanykova Lvovská národní vědecká knihovna Ukrajiny (8 titulů). První se může pochlubit i několika publikacemi české provenience. Je to učebnice E. Čechové *Chcete mluvit česky?* (ČECHOVÁ [1996]) a Česká mluvnice a cvičebnice (KAŇKA & VACHEK [1945]). Učebnici H. Confortiové *Češskij dlja russkich* (CONFORTIOVÁ [1976]) nacházíme v knižní sbírce *Veřejné knihovny Lesji Ukrajinky* (Kijev). Celkem vzato jsou však učebnice českého původu ve fondech ukrajinských knihoven spíše vzácností.

Tuto nijak pestrou nabídku a časem i naprostou absenci potřebné literatury částečně kompenzují nízkonákladové publikace vznikající na úrovni vysokých škol. Jako příklad zde lze uvést útlou (pouze 36 stran) učebnici *Čes'ka mova. Počatkovyj kurs: Materiály k seminářům a samostatné práci studentů*, vydanou ve Lvově ve vydavatelství Lvovské obchodní akademie v r. 2007 (MARTINEK & LOZYNS'KA [2007]), a příručku *Čes'ka mova: Metodická doporučení a kontrolní úkoly*, která vyšla v nakladatelství Černivecké státní univerzity v r. 1997 (SKAB & KEĎ [1997]).

Doufejme, že ke zlepšení situace na trhu učebních materiálů přispěje práce autorského kolektivu J. Hasil, O. Palamarčuk a N. Lobur. Jde o dlouhodobě a pečlivě připravovanou učebnici češtiny, jejíž nespornou předností bude právě spolupráce ukrajinských bohemistek a českého odborníka na vyučování češtiny pro cizince.

Potřebují Ukrajinci vlastní učebnici?

Pokud mluvíme o učebnicích určených přímo ukrajinským mluvčím, můžeme konstatovat, že do roku 1999 taková učebnice prakticky neexistovala. Ukrajinská bohemistika se vyvíjela ve stínu ruské, a pokud šlo o učební materiály, předpokládalo se, že potřeby ukrajinských zájemců celkem uspokojují

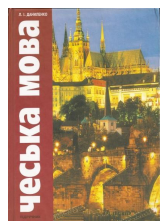
učebnice určené Slovanům. Domníváme se, že tento pohled je v dnešní době překonaný.

Uvedeme jen několik argumentů, které se nám jeví jako podstatné:

- materiály šité na míru určité cílové skupině mají nespornou přednost vůči univerzálním učebnicím;
- v případě blízkce příbuzných jazyků se otevírají velké možnosti využití kontrastivního přístupu při výběru a uspořádání učiva;
- není důvod, proč by ukrajinsky hovořící zájemci měli při výuce používat zprostředkující (ruský) jazyk;
- lze koncipovat sociokulturní zaměření učebnice na ukrajinského uživatele.

A ještě pár poznámek ke dvěma posledním otázkám. Navzdory obecným představám nejsou zdaleka všichni Ukrajinci bilingvní. Zejména v západních oblastech je dobrá znalost ruštiny samozřejmostí čím dál méně. Výzkum ukrajinské imigrace v ČR kupříkladu ukázal, že zhruba 50% ukrajinských pracovníků tvoří obyvatelé bývalé Podkarpatské Rusi, dnešní Zakarpatské oblasti. Další početná skupina Ukrajinců přijíždí do Čech také ze západních oblastí, kde je ukrajinština tradičně silná: Lvovské, Ivano-Frankovské a Ternopolské. (DRBOHLAV [2001]). V neposlední řadě je třeba zmínit sociokulturní zaměření učebnice na ukrajinského uživatele. Zejména její textová část musí odrážet relevantní body česko-ukrajinských vztahů, ať už se jedná o společnou historii, kulturní zvyklosti či stereotypy. Ukrajinský mluvčí by měl být schopen pojednávat o své rodné kultuře, prezentovat ji v cizím prostředí a tím zvyšovat svoji prestiž v očích zahraničních partnerů.

ANALÝZA DOSTUPNÝCH UČEBNIC ČEŠTINY PRO UKRAJINCE⁴

Danylenko, L.I. *Čes'ka mova*.
Kijev: Dovira, 2007. 542 s.

Učebnice češtiny pro studenty vysokých škol – budoucí filology, ekonomy, historiky, specialisty na mezinárodní vztahy – a pro široký okruh zájemců o češtinu. Vydání částečně vyplňuje vakuum existující na trhu učebnic pro Ukrajince. Autorka ve svém rozhovoru poskytnutém ukrajinskému týdeníku 2000 (13, 2006) zejména říká, že potřeba vytvořit nový bazový kurz češtiny z pozic komunikativního přístupu, ve srovnání s fonetickými, morfologickými a syntaktickými zvláštnostmi ukrajinštiny a přímo určený ukrajinským studentům vznikla již dávno. Uvádí, že ukrajinští studenti dodnes pracují s klasickou trojicí starších vydání – ŠIROKOVA ET AL. [1990, 1988, 1981], PORÁK [1978, 1984] a MOKIJENKO [1978]. Autorka se zaměřila na hlavní slabinu těchto knih – na zastaralost textového materiálu. Snaží se najít, podle jejích vlastních slov, nové texty z klasické a současné krásné literatury a publicistiky, které by prezentovaly široké spektrum stylistických možností češtiny. Do učebního materiálu zapojila také aforismy, zajímavá fakta z českých dějin a kultury, ukázky českého humoru, a dokonce studentský slang.

Podle slov L. Danylenko zvláštností toho vydání je, že se jedná o první pokus naučného výkladu základů české mluvnice ve srovnání s ukrajinskou na úrovni zvukové i gramatické. Jako metodologický základ své práce autorka uvádí situačně komunikativní princip prezentace materiálu, postupný přechod od jednoduchých otázek ke složitějším, zřetel k studentově mateřštině.

Kurz počítá s 450 vyučovacími hodinami. Autorka předpokládá, že během kurzu se studenti naučí číst, psát, překládat z/do češtiny a plynule mluvit česky.

Učebnice se skládá ze 46 lekcí: z úvodního fonetiko-ortografického kurzu (10 lekcí) a základního gramatického kurzu (36 lekcí). Prvních deset lekcí seznamuje studenty se základními informacemi o České republice, příbuznosti slovanských jazyků a probírá zvláštnosti české výslovnosti.

Celkovou výstavbou a strukturou jednotlivých lekcí se učebnice značně podobá knize A. Širokové a kol. (viz výše). Učebnice je relativně nová, údaje o výsledcích praktické výuky podle tohoto materiálu zatím chybí (setkali jsme se pouze s jednotlivými názory, většinou hodnotícími publikaci značně rezervovaně). Lze však říct, že autorka vsadila na

osvědčenou metodickou koncepcí a nabídla svým čtenářům velice kvalitní textový materiál.

Hojdaš, J.J., Hojdaš, I.J. Čes'ka mova dlja ukrajinciv. Užhorod, 2005. 188 s.

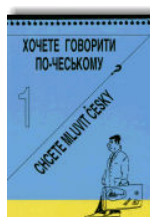
Vydání je určeno studentům různých oborů a odpovídá studijním plánům češtiny jako jednoho ze slovanských jazyků. Cílem příručky je pomoci studentům rychle zvládnout češtinu v obsahu dostatečném pro dorozumívání v běžných životních situacích včetně obchodního jednání.

Příručka těží ze známých učebnic: Čeština pro mírně pokročilé (HOLUB & CONFORTIOVÁ [1990]), Čeština pro středně a více pokročilé (BISCHOFOVÁ, HASIL, HRDLIČKA, KRAMAŘOVÁ [1999]), Češskij jazyk (IZOTOV [2002]), Učebnik češského jazyka (ŠIROKOVA ET AL. [1990]).

I když autoři deklarují ve své učebnici hlavně rozvoj komunikativních dovedností, podle našeho názoru je těžištěm materiálu mluvnická část. Je dost rozsáhlá a tvoří výchozí bod lekce. V tom vidíme specifičnost této publikace ve srovnání s většinou soudobých učebnic češtiny, kde se pracuje s tematickým a funkčním základem, od něhož se odvíjí probíraná gramatická látka. Předpokládáme, že pokud jde o výuku psaní a čtení, kniha splní svůj účel, mluvení však ani monologické texty, ani systém cvičení příliš nepodporují.

Silnou stránkou publikace je příloha Jak psát obchodní dopisy a jiné písemnosti. Tyto praktické dovednosti často postrádají i cizí absolventi bohemistiky na českých vysokých školách, o ukrajinských nemluvě.

Je téměř neuvěřitelné, že se autoři vůbec nezmiňují o takovém klíčovém jevu české jazykové reality, jakým je obecná čeština. Studenty, kteří se seznámí s češtinou pouze prostřednictvím této příručky, nepochybně čeká velké překvapení při střetu s českou komunikací.

Čechová, E., Trabelsiová, H., Putz, H.: Chočete hovoryty po-českomu? 1 díl. Liberec, 1999. 400 s.

V posledních letech je značně rozšířena série jazykových mutací učebnice *Chcete mluvit česky?* Původně vznikla jako německá verze, na jejímž základě se potom objevily anglická, španělská, francouzská a italská. Ruská mutace se objevila v r. 1996, ukrajinská v r. 1999. Na přípravě těchto dvou slovanských verzí se podílela V. Lendělová (FF UK). V předmluvě autoři uvádí, že tato učebnice je jednou z prvních knih tohoto druhu napsaných pro ruské mluvčí. Dovolíme si s jejími tvůrci nesouhlasit. Orientace na ruskojazyčného (eventuálně ukrajinojazyčného) čtenáře je pouze formální a spočívá v překladu příkladů a metodických pokynů do mateřštiny studujícího. Texty různých mutací mají pouze minimální adaptaci (v textu o rodině se mění příjmení hlavní postavy – Weiss, Smith, Smirnov, Samojlenko). Učebnice je koncipována takovým způsobem, aby ji mohli používat jak studující pod vedením učitele, tak samouci. Skládá se z 15 tematických celků, z nichž každý obsahuje základní slovíčka, krátké dialogy, dva texty, gramatická cvičení.

Tato učebnice, i když patří mezi nejpoužívanější jak v Čechách, tak v zahraničí v odpovídajících mutacích (viz. její popularita v Polsku), dostává od učitelů nejvíce kritických ohlasů. Je jí vytýkána nepřehlednost a necitlivost vůči potřebám Slovanů.

HOLÁ [2010], [2011] se ubírá cestou adaptace univerzální učebnice pro potřeby konkrétních cílových skupin. Na rozdíl od jazykových mutací *Chočete hovoryty?* má její adaptace podobu zvláštní přílohy k jinak z jazykového hlediska neutrální učebnici.

Tyto učebnice jsou povolány uspokojit potřeby především vysokoškolské výuky. Jsou zpravidla buď příliš náročné na čas (počítají s několika lety výuky), nebo jsou příliš rozsáhlé (snaží se představit jazyk v celé jeho šíři), a navíc jsou orientované na filologický způsob výuky jazyka, při němž se ve středu pozornosti ocitá věda o jazyce, a teprve potom jazyk sám. Deklarovaná vhodnost pro samouky

podle našeho názoru nenachází praktického uplatnění v podání materiálu.

Co nám chybí? Oblasti perspektivní z hlediska dalšího výzkumu

- Velkým přínosem by byly kolektivní monografie:
  - sjednocující výsledky dosavadního kontrastivního výzkumu češtiny a ukrajinštiny. Máme zde řadu zajímavých prací, včetně bakalářských a diplomových (D. Nykolivová, Taťana Juříčková – ukrajinsko-česká mezijazyková homonymie). Záslužnou práci na poli česko-ukrajinských kontrastivních výzkumů odvedli O. Leška, R. Šišková, J. Anderš, N. Savický a další. Připomeneme zde dvou-svazkový Ukrajinsko-český slovník (KURIMSKÝ, ŠIŠKOVÁ, SAVICKÝ [1994, 1996], mezinárodní sborník *Zistavne doslidzennja ukrajins'koji, čes'koji ta rosij's'koji mov* (RUSANIVS'KYJ, PETR, ANDERŠ [1987]), práci J. Anderše *Typolohija prostych dijeslivnych rečeň u čes'kij movi v zistavlenni z ukrajins'koju* (ANDERŠ [1987]) a jiné. Zdůrazňujeme zde, že zvláště důležitá je propojenost teoretického a praktického výzkumu. Výsledky těchto a dalších bádání by měly mít konkrétní výstupy v podobě doporučení pro lingvodidaktickou praxi.
  - pojednávající o výuce slovanského jazyka v jinოსlovanském prostředí. Problematika blízké příbuzných jazyků z lingvodidaktického hlediska představená prizmatem pedagogických zkušeností by byla mimořádně zajímavá nejen pro učitele češtiny pro Ukrajince.
- Zpracování jazykových materiálů s ohledem na SERR. Analýza Rámce z hlediska výuky blízké příbuzného jazyka.
- Učebnice pro nefilology – rozšíření žánrové škály. Minimálně vypracování učebnic pro různé stupně pokročilosti a učebnic vhodných pro samostudium, což je s ohledem na ekonomickou situaci ukrajinských emigrantů obzvláště důležité.

Slovo závěrem

Každá učebnice představuje výsledek mimořádně náročné, zodpovědné a často obětavé práce jejích autorů. Pokud jde o učební materiály přibližující češtinu ukrajinskému publiku, lze navíc hovořit i o práci přímo průkopnické. Doufám, že náš příspěvek upoutá pozornost odborné veřejnosti k této zajímavé a významné oblasti, která teprve čeká na svoje zapálené průzkumníky.

Literatura

- Anderš, J. (1987) *Typolohija prostych dijeslivnych rečeň u čes'kij movi v zistavlenni z ukrajins'koju*. Kijev: Naukova dumka.
- Bischofová, J., Hasil, J., Hrdlička, M., Kramářová, J. (1999) *Čeština pro středně a více pokročilé*. Praha: Karolinum.
- Brčáková, D. (2002) *Sorok kovarnych voprosov češskoj grammatiki*. Praha: Karolinum.
- Confortiová, H. (1976) *Češskij dlja ruskich*. Praha: SPN.
- Čechová, E. (1996) *Chcete mluvit česky?, Čeština pro cizince*. Praha: Harry Putz.
- Čechová, E., Trabelsiová, H., Putz, H. (1999) *Chočete hovoryty po-českomu? 1 díl*. Praha: Harry Putz.
- Čechová, E. & Trabelsiová, H. (2007) *Chotite govoriť po-češski?* Praha: Harry Putz.
- Danylenko, L.I. (2007) *Čes'ka mova*. Kijev: Dovira.
- Drbohlav, D. (2001) *Ukrajinská komunita v České republice* In: Šišková, T. (ed.). *Menšiny a migranti v České republice.*, Praha: Portál, s. 89.
- Hojdaš, J.J. & Hojdaš, I.J. (2005) *Čes'ka mova dlja ukrajinciv*. Užhorod: Užhorodská univerzita.
- Holá, L. (2010) *Čes'ka hramatyka – korotko pro holovne = Česká gramatika v kostce: ukrajinská verze*. Praha: Akropolis.
- Holá, L. (2011) *Čeština expres 1: [ruská verze]. 2., opr. vyd. + Češskij jazyk ekspres – příloženije + 1 CD*. Praha: Akropolis.
- Holub, J. & Confortiová, H. (1990) *Čeština pro mírně pokročilé*. Praha: SPN.
- Hornová, H., Koláč, M., Mejtův, P. (1999) *Češskij jazyk. Posobije dlja samostojatel'nogo izučeniija*. Praha: Humanitarian technologies.

- Izotov, O. (2002) *Češskij jazyk*. Moskva: Filologija.
- Kaňka, J. & Vachek, J. (1945) *Česká mluvnice a cvičebnice*. Praha: Česká grafická Unie.
- Kurimskij, A., Šišková, R. a Savický, N. (1994, 1996) *Ukrajinsko-český slovník*. Praha: Academia.
- Martinek, V. O. & Lozyns'ka, O. G. (ed.) (2007) *Čes'ka mova. Počatkovyj kurs: Materiály k seminářům a samostatné práci studentů*. Lvov: Lvovská obchodní akademie.
- Mokijenko, V. M. (1978) *Češskij jazyk: Učebnoje posobije pop razvitiju reči*. Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta.
- Mrověcová, L. (2007) *Čeština I pro zahraniční studenty hovořící slovanskými jazyky: učební text*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné.
- Mrověcová, L. (2009) *Češskij jazyk dlja russkogo-vorjaščich*. Brno: Computer Press.
- Nývltová, D. & Pinková, J. (2008) *Česky v Česku: pro studenty se znalostí ruštiny*. Praha: Ústav jazykové a odborné přípravy UK: Akropolis.
- Parolková, O. & Nováková, J. (1998) *Češskij jazyk dla russkich: Moj lučšij češskij drug*. Praha: Bohemika.
- Porák, J. (1976) *Češskij dlja russkich*. Praha: SPN.
- Porák, J. (1978) *Češskij jazyk*. Praha: SPN.
- Porák, J. (1981) *Češskij jazyk*. Praha: SPN.
- Rusanivs'kyj, M., Petr, J., Anderš, J. (ed.) (1987) *Zistavne doslidžennja ukrajins'koji, čes'koji ta rosijs'koji mov*. Kijev: Naukova dumka.
- Skab, M., Keď, L. (ed.) (1997) *Čes'ka mova: Metodická doporučení a kontrolní úkoly*. Černivci, Černivecká státní univerzita.
- Širokova, A. G. et al. (1990, 1988, 1981) *Učebnik češšskogo jazyka*. Moskva: Vysšaja škola.

O autorce

Jana Macurová je původem Ukrajinka. Vystudovala obor ukrajinská filologie a dějiny umění na Dněpropetrovské národní univerzitě (Ukrajina) a obor čeština pro cizince na Univerzitě Karlově. V současné chvíli je doktorandkou na Ústavu východoevropských studií FF UK. Zabývá se problematikou výuky češtiny pro východoslovanské zájemce. Svoji disertační práci věnuje teoretickým aspektům učebnice češtiny pro Ukrajince.

Poznámky

¹ Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2009.

<http://www.mvcr.cz/azyl-migrace-a-integrace.aspx>

² Stránky Ministerstva vnitra České republiky

<http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>

⁴ Správnější by bylo mluvit o ukrajinských mluvčích

Jazykový pohled na názvy cestovních kanceláří v Egyptě a České republice

Amr Ahmed Shatury

Vždy, když vidím jezdit po káhirských ulicích turistické autobusy, zaujmou mě na nich nápisy a loga cestovních kanceláří. Všiml jsem si, že v těchto názvech vládne naprostý chaos a neřídí se žádnými pravidly. To mě vedlo k tomu, že jsem se rozhodl zabývat touto problematikou a výsledkem mého bádání je několik následujících poznatků.

Názvy egyptských cestovních kanceláří

Nejprve jsem začal hledat cestovní kanceláře ve Zlatých stránkách, ale pak jsem zjistil, že existuje katalog Egyptian Travel Agents Association (Agencies Directory 2003–2004). Z tohoto katalogu jsem vybral názvy cestovních kanceláří kategorie A. To jsou cestovní kanceláře, které mají práva zabývat se všemi turistickými činnostmi, zejména zahraniční turistikou a organizováním výletů pro turisty (celkem 846 cestovních kanceláří).

V názvech cestovních kanceláří převládají názvy začínající písmeny A, S, E, M, T, N. Písmeno A (96), např. Aton Tours, Akhnaton Tour, Amos Tours, African Tours; písmeno S (94), např.: Seven Tours, Sharm Tours, Shahrazad Tour; Safari Tours; písmeno E (89), např. Everest Tours, Enjoy Tours, Emperor Tours, Emilio Tours; písmeno M (61), např.: Mena Tours, Mereet Travel, Mekka Tours, Memphis Tours, písmeno T (61), např.: Tresor Travel, Tropic Travel, Tutankhamon Tours & Travel, Travel Plus; a písmeno N (55), např.: Natural Plu Tours, Nefert Travel, Nefertiti Travel, New City Travel.

Naprostá většina názvů cestovních kanceláří (717) končí jedním ze tří anglických výrazů „tour“, „tours“ nebo „travel“. Pouze 5 cestovních kanceláří má v názvu francouzský ekvivalent „voyage“, např.: Bon Voyage, Conseiller Voyage, Image Voyage, Sharm Voyage, Scribe Voyage, a v jednom názvu jsou spojeny oba termíny: L'aube Voyage Tours.

Zbývající počet názvů končí jinak a neobsahuje výše uvedené výrazy, např.: Arab Maritime Company – Pasco, Arab Universal Center, Egypt Royal Service, Embassy Transport Tourism.

Některé názvy cestovních kanceláří obsahují výrazy „travel“ a „tours“ dohromady (16), např.: Gulf

Travel & Tours, Hurghada Travel & Tours, Minerva Travel & Tours, Midland Travel & Tours.

Někdy se objevuje výraz „travel“ jako přídavné jméno na počátku názvu, např.: Travel Group, Travel Harmony Egypt, Travel Expert of Egypt.

Jen málo cestovních kanceláří (7) používá v názvu výraz „travel agency“, přestože je to, podle mého názoru, správné a výmluvné pojmenování, např.: Arab Travel Agency, Tivoli Travel Agency, Universal Travel Agency, Flying Carpet Travel Agency.

Výjimečně se píše název cestovní kanceláře jako kompozitum (2), kde výraz „tour“ tvoří jednu jeho část: Egyptour, Alpitour.

Některé cestovní kanceláře mají v názvu kvalitativní přídavná jména: Nejfrekventovanější přídavné jméno je „new“ (10), např.: New Sky Travel, New Eyes Travel, New Egypt Travel, New Group Travel. Na druhém místě je přídavné jméno „Egyptian“ (6), např.: Egyptian Star Tours, Egyptian Travel Center, Egyptian Travel Service. Na třetím místě je přídavné jméno „nice“ (3): Nice Tours, Nice Trip Travel, Nice Day Tourism Transport. Další přídavná jména „happy, royal, sunny, blue, green, good, golden, great“ se vyskytují jen jednou nebo dvakrát, např.: Happy Centre Tours, Happy Dal Tours, Royal Holidays Travel, Sunny Land Tours, Blue Sky, Green Vally Tours, Good Earth Tours.

Zřídka se v názvu cestovní kanceláře setkáme se slovesem (4), např.: Let us Travel to Egypt, I can Travel.

Mnoho cestovních kanceláří (79) nese jména majitelů a jejich rodinných příslušníků (nejčastěji dětí), např.:

- křestní jména: Hadir Tours, Hady Tours, Hagar Tours, Helal Tours, Heba Tours. Většinou se jedná o ženská jména, protože zní lépe než mužská;
- příjmení: Karim Tours, Khattab Tours, Khedr Travel, Yamany Tours, Younis Tours. Některé cestovní kanceláře nesou dokonce i přezdívky majitelů a jejich dětí, např.: Fatima Tours, Mahy Tours, Noga Tours, Bahi Travel atd.

Některé názvy cestovních kanceláří (24) tvoří zkratky, které nejsou na první pohled srozumí-

telné. Po lopotném hledání jsem dospěl k tomu, že většina těchto zkratk je tvořena z počátečních písmen jména majitele cestovní kanceláře, např.: S. S. Tours Egypt, A. O. Tours, B. G. Travel, B. I. G. Travel, AW Travel, K Y. Tours.

Je zajímavé, že název jedné cestovní kanceláře tvoří, kromě výrazu „tours“, jenom jedno písmeno: Z Tours. Na stejné stránce katalogu egyptských cestovních kanceláří byla další cestovní kancelář, jejíž název tvoří stejné písmeno, ale tentokrát zapsané jako ZET.

Za staromódní je pokládáno, a to nejen v názvech cestovních kanceláří, ale i v názvech obchodních společností, psaní jména majitele společnosti dohromady se zkratkou slova „company“ (co). V názvu cestovní kanceláře jsme se s tím setkali jen dvakrát: Farahatco Travel (Farahat je vlastní jméno), Mazieco Tours. Někdy zkratka co. tvoří kompozitum i s jiným slovem, např.: Islamco Travel, Travco Holding Group.

Přesto, že se většina názvů cestovních kanceláří skládá ze dvou nebo tří slov, našli jsme poměrně velký počet názvů (36), který tvoří čtyři až pět slov, např.: Abanoub Travel and Tourist Services, El Alamia For Tourism and Hotels, Karnak Travel & Touristic Services, Wings Tours & Nile Cruises.

Některé cestovní kanceláře (27) mají v názvu různá zahraniční toponyma, a to patrně v závislosti na tom, kam pořádají zájezdy:

- jména měst a jejich částí: Louvre Travel, Marrakech Tours, Mekka Tours, Milano Tours, Hamburg Travel, Vienna Tourism Transport, Zamzam Tours, Mina Tours (poslední dva názvy nesou jména posvátných míst v Saúdské Arábii);
- jména zemí: Maroko Tours, Bahrajn Travel, Kuwait & Arab Countries Tours. Jelikož Egyptané často jezdí do Ameriky, organizuje tam mnoho cestovních kanceláří zájezdy. Některé z těchto kanceláří pak mívají ve svém názvu substantivum „America“ a adjektivum „American“, anebo nesou jména různých amerických měst a míst (7), např.: Hyatt Tours of America, American Star Travel International, American Express of Egypt L.T.D., Miami Tours Egypt, New York Tours, Florida Travel of Egypt, Disney Tours.

Zatímco některé cestovní kanceláře jsou pojmenovány podle zahraničních míst, jiné nesou názvy egyptských lokalit, které však nemusí být cizincům známé, protože se v nich nenachází žádné významné památky a turistické cíle, např.: Dekeris Tours, Damanhour Travel, El-Dakahlia Tours, Maddai Travel, Mansoura Travel, Manzala Tours, Assiut Tours.

Dále se v názvech cestovních kanceláří objevují jména staroegyptských bohů, bohyní, králů a královen (28), např.: Aton Travel, Cleopatra Tours, Cheops Travel, Isis Travel, Zoser Tours, Nefertiti Travel, Nefertari Travel, Min Travel atd.

Mnoho cestovních kanceláří organizuje také zájezdy pro muslimy do Saúdské Arábie za účelem vykonat pouť do Mekky a navštívit různá posvátná místa. V jejich názvech se pak objevují jména těchto poutních a posvátných míst nebo výrazy vyjadřující muslimské hodnoty, ve snaze upoutat pozornost věřících a zlákat je k zakoupení zájezdu, např.:

- svatá města: Mekka Tours, El-Madina (prorokovo město) for Tourism and Travel;
- další posvátná místa: Kabba Tours, Mena Tours, El-Rawda Travel (místo, kde je pochován prorok Mohammed), Zamzam Tours, Yanbu Travel;
- muslimské hodnoty: El-Eman Travel (víra), El-Moslem Tours (muslim), Holy Land Travel (svatá země), Misr El-Haramain Travel (Egypt – dvě posvátné mešity).

Některé cestovní kanceláře mají v názvu jména osobností známých z egyptského kulturního prostředí, např. arabských básníků, hlavních hrdinů arabských pohádek, postav z oblíbených z filmů a seriálů apod.:

- Omar El-Khayyam Tours (Omar El-Khayyam je arabský básník),
- Shahrazad Tours (Šahrazáda je princezna z pohádek Tisíce a jedné noci),
- Sindbad Travel (Sindibád je námořník z pohádek Tisíce a jedné noci),
- Hamis Travel (Hamis je jméno faraónovy dcery z egyptského filmu ze 70. let),

– Osheen Tours (Osheen je jméno dívky z populárního japonského seriálu, který byl promítán v Egyptě před patnácti lety).

Některým názvům cestovních kanceláří nechybí ani vtip a ukazují, že výběr názvu cestovní kanceláře je zcela svobodný, neřídí se žádnými pravidly a záleží jen na vůli majitele, např.: One way Travel (jednosměrná cesta), At Once Travel (okamžitě), A. One (číslo jedna), Fly well Travel (šťastný let), I Can Travel (mohu cestovat), Smile Tours (úsměv/usmívej se), Travel Bug Egypt (štěnice).

Někdy se názvy cestovních kanceláří opakují jen s nepatrnou změnou nebo přidáním jednoho slova, např.: Aqua Sun Egypt / New Aqua Sun Egypt, Kabnouri AG Travel / Kabnouri Sky Travel, Wings Group / Wings Tours.

Z výše uvedeného je zřejmé, že většina cestovních kanceláří používá anglické názvy. Je zajímavé, že na vývěsních štítech těchto kanceláří a jejich autobusech se uvádí název cestovní kanceláře v angličtině a vedle něj fonetický přepis v arabštině, tj. arabským písmem.

Názvy českých cestovních kanceláří – srovnání

Doposud jsme se zabývali pouze názvy egyptských cestovních kanceláří, které se nyní pokusíme porovnat s názvy českých cestovních kanceláří. Prostudoval jsem názvy 244 českých cestovních kanceláří, které jsou členy Asociace českých cestovních kanceláří a agentur AČCK (viz www.accka.cz). Od začátku bylo jasné, že kultura a historie obou zemí má značný vliv na volbu názvu cestovní kanceláře.

Mnoho českých cestovních kanceláří (81), stejně jako egyptských, má v názvu jeden ze tří anglických výrazů „tour“, „tours“ nebo „travel“, např.: Melissa Travel, Palma Travel, Tempo Tours Praha, Jihospol Tours. Francouzský výraz „voyage“ se v názvech českých cestovních kanceláří nevyskytuje vůbec, avšak vzhledem k úzkým kontaktům se sousedním Německem se objevuje v názvech některých českých cestovních kanceláří (20) německý výraz „Reisen“, např.: Maxi Reisen, Beck Reisen, Rudolf Reisen, Bohemia Reisen, Best Reisen, Fischer Reisen.

Jen jedna česká cestovní kancelář má ve svém názvu dohromady výrazy „travel“ a „tours“: Planet Tours and Travel.

Podobně jako u názvů egyptských cestovních kanceláří se i u těch českých jen málokdy setkáváme s výrazem „cestovní kancelář“ nebo zkratkou CK (7), např.: Neckerman Cestovní kancelář, Axia CK, GEOPS – CK, Gargano CK.

Stejně jako v Egyptě mnoho názvů cestovních kanceláří (22) tvoří zkratky, které mohou být někdy nesrozumitelné, např.: D&K Tour, s.r.o.- CK, BO-VA – CA, HB Tour, s.r.o. – CK, I-Travel – CK, ITBC, s.r.o. – CK, KO – Tour – CK.

Akronymy se v názvech egyptských cestovních kanceláří vůbec nevyskytují a i v ČR je nacházíme jen v malém počtu (10), např.: ČEDOK, AGMA Tour, AGRO Tour Praha, s.r.o., ASSIST – your way s.r.o., ČSAD Tišnov, REKOS, SACKA, SACR.

Součástí názvu mnoha českých cestovních kanceláří (96) je i forma obchodní společnosti (a.s., s.r.o., v.o.s.), což se v Egyptě nikdy neuvádí, např.: Natour spol. s r.o., Toledo, v.o.s., Čedok a.s., Exim Tours a.s.

Název řady českých cestovních kanceláří tvoří kompozitum, jehož částí je slovo „tour“ nebo „tours“ (14), např.: Kampanatour, Consultour, Datour, Jokratour, Kovotour plus, Monatour. V názvech egyptských cestovních kanceláří jsme se s kompozity setkali pouze dvakrát.

Pokud jde o kvalitativní přídavná jména, ta jsou v názvech českých cestovních kanceláří také obsažena, stejně jako v egyptských, jen v menším množství (10), např.: Blue Bell, Blue Sky Travel, Blue Style, West Holiday, Sunny Day Tour, Golden Travel, s.r.o.

Většina názvů cestovních kanceláří, jak egyptských tak českých, se skládá z jednoho, dvou nebo tří slov. Avšak v Egyptě je i velké množství názvů složeno ze čtyř nebo pěti slov, což je u názvů českých společností výjimečné (3): Albatros Travel and Expeditions, s.r.o., PaedDr. Jiřina Bártová CK J.B. Tour, Tip Top Art and Travel Agency.

Také používání křestních jmen a příjmení v názvech cestovních kanceláří je běžné, stejně jako v Egyptě, např.: Daniela Travel, Petr Kostelník – Pekos Tour, Věra Schmittová – VS Tours, Rudolf Reisen, CK Zemek, Honza Service.

Na rozdíl od egyptských cestovních kanceláří, které ve svých názvech často odkazují na egyptskou kulturu, nacházíme jen málo českých cestovních kanceláří, jejichž názvy jsou spojeny s českým

kulturním prostředím a památkami (12). Většinou jen obsahují název hlavního města Prahy, např.: Agency Interbohemia, s.r.o., IFB Bohemia, Dak Travel Prague, Euroagentura Praha, Global Blue Czech Republic, s.r.o., Fun in Prague, Ideal – Tour Praha, s.r.o., Miki Travel Prague, s.r.o., Srdce Evropy – Heart of Europe, Prague Inspiration, Praděd Inter – CK, Švejk Tour. Patrně to je zapříčiněno tím, že se většina českých cestovních kanceláří zabývá outgoingovou turistikou, kdežto egyptské cestovní kanceláře se soustřeďují na incomingovou turistiku.

Stejně tak jako v Egyptě jsou některé české cestovní kanceláře univerzální a nespécializují se na zájezdy do konkrétních zemí, což se odráží i v jejich názvech, např.: CK Poznání, Cesta ke zdraví, CK Turista, Favorit, a.s., CK GLOBALTOUR, CK Komfort. Jiné jsou naopak specializované a zdůrazňují již ve svém názvu cíle zájezdů, např.: Periscope Skandinávie, s.r.o. – CK, Pinocchio Viaggi – CK, Riviera Tour – CK, Spanish Tourist board, VisitBritain, Greece Tour Prague, China Tours.

Někdy je v názvech českých cestovních kanceláří obsaženo i jméno jiné společnosti, která patrně danou cestovní kancelář vlastní (24), např.: GOODWILL – vyšší odborná škola, s.r.o., Gymnázium, SOŠ a VOŠ, spol. s.r.o., Lapis Diamond, s.r.o., Mendlova univerzita v Brně, Město Strakonice, OREA Hotel Voroněž, Nova, s.r.o., Saturn – ČSAD Autobusy České Budějovice, a.s. – CK. Tento jev v Egyptě nenacházíme.

Některé názvy českých cestovních kanceláří působí humorně, i když si člověk občas klade otázku, proč je jejich majitelé zvolili, např.: Švejk Tour, Bobs Tour, Kiwi, s.r.o. – CK, Cherry Tour, Hroch atd.

Velmi mě překvapilo, že většina názvů českých cestovních kanceláří nepochází z českého prostředí a není vůbec spjata s českou kulturou. Některé názvy mi připadají nesrozumitelné a zdá se, že nemají žádný význam, např. Shenkos, Scantravel, Brenna, Charis Tour, Darkmay, Dery atd.

Očekával jsem se, že některé české cestovní kanceláře budou mít názvy spojené s křesťanskými poutními a posvátnými místy (např. Řím, místa připomínající život Ježíše Krista apod.), ale s ničím takovým jsem se nesetkal. V egyptském prostředí, jak jsme již zmínili, jsou cestovní kanceláře specializující se na poutní turistiku běžné.

Závěr

Z toho, co jsme výše uvedli, vyplývá, že většina majitelů cestovních kanceláří, jak v Egyptě, tak v České republice, se snaží vybírat pro své podniky názvy nápadné, exkluzivní a cizího původu. Někteří majitelé dávají přednost svým vlastním jménům nebo jménům rodinných příslušníků. Velký počet cestovních kanceláří používá ve svých názvech zkratky nebo akronymy, a to bez ohledu na to, jsou-li srozumitelné či nikoli.

Mnoho egyptských cestovních kanceláří si vybírá názvy spojené s egyptským kulturním prostředím a s egyptskou starověkou civilizací, kdežto české cestovní kanceláře se soustřeďují více na názvy spjaté s evropským kulturním prostředím a exotickými zeměmi.

Lze konstatovat, že volba názvu cestovní kanceláře, ať už v Egyptě nebo České republice, nepodléhá žádným pravidlům, je zcela svobodná a záleží jen na vůli majitele, jaký název zvolí. Bylo by vhodné, kdyby si cestovní kanceláře vybíraly jednodušší a výmluvnější názvy, aby se turisté, kteří jejich služeb využívají, mohli v této džungli cestovních kanceláří vyznat.

Literatura

Čechová, M (1995) *Názvy českých cestovních kanceláří*. In: Moldanová, D., Čechová, M., Horálek, J., Kolářová, I. (ed.). *Cesty a cestování v jazyce a literatuře. Sborník příspěvků z konference konané 6.–8. 9. 1994.*, Ústí nad Labem: Nakladatelství oficiální: PF UJEP, s. 20.

Kneselová, H. (1995) *Názvy cestovních kanceláří v Brně*. In: Moldanová, D., Čechová, M., Horálek, J., Kolářová, I. (ed.). *Cesty a cestování v jazyce a literatuře. Sborník příspěvků z konference konané 6.–8. 9. 1994.*, Ústí nad Labem: Nakladatelství oficiální: PF UJEP, s. 25.

O autorovi

Doc. Dr. Amr Ahmed Shatury působí jako docent českého jazyka na fakultě Al-Asun Univerzity Ain Shams v Káhiře. Zabývá se jazykem a stylem psané publicistiky v česko-arabském kontextu. Je autorem Česko-arabského a arabsko-českého turistického slovníku a řady překladů.

Hrdlička, Milan: Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka.

Petra Bulejčiková

Publikace doc. Hrdličky *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka. K prezentaci gramatiky českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince (Praha: Karolinum 2009)* podává v šesti kapitolách základní přehled problematiky postavení gramatiky ve vyučování češtině jako cizímu jazyku. První kapitola obsahuje informace o nabývání znalosti cizího jazyka obecně (podmínky, způsoby, koncepce). Ve druhé kapitole autor popisuje gramatiku jednak z hlediska historického (vznik, vývoj, druhy gramatik), jednak z hlediska didaktického (koncepce tzv. pedagogické gramatiky). Autor používá pojem gramatika jak pro jazykový systém (mluvnice) a pro jeho prezentaci, tak pro disciplínu myšlení o jazyce (lingvistika). Závěr druhé kapitoly autor věnuje koncepci tzv. pedagogické gramatiky a pedagogické komunikaci, která je ilustrována příklady možných postupů při opravování chyb, jichž se studenti dopouštějí. Tato praktická část je do češtiny převedena z publikace LIGHTBOWN & SPADA [1999]. Didaktická stránka gramatiky je rozvíjena v kapitole třetí (role gramatiky v různých vyučovacích metodách od středověku do 20. století). Samostatná kapitola, čtvrtá, je věnována komunikační metodě a roli gramatiky v ní, neboť komunikační přístup je patrně nejrozšířenější přístup k vyučování cizích jazyků v našem prostředí a slovy doc. Hrdličky „*při respektování a reálném naplňování všech relevantních atributů komunikační metody (...) patrně neexistuje vhodnější a efektivnější lingvodidaktický přístup umožňující získat komplexní a široce pojímané znalosti jinojazyčného kódu.*“ (s. 58). V této kapitole autor relevantní atributy komunikační metody uvádí a vysvětluje (komplexnost, adresnost, užitečnost, s. 55-56)¹ a následně rozebírá tři základní okruhy její problematické aplikace, mezi něž řadí mj. stratifikaci českého národního jazyka a s ní spojenou problematiku prezentace nespisovných variant ve výuce cizinců. V souladu se Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky (2006, s. 145) ovšem doc. Hrdlička upozorňuje i na fakt, že komunikační metoda není metodou jedinou a že je nutné vždy přihlížet k potřebám studentů konkrétního kurzu². V souvislosti s tím upozorňuje i na ne-

dostatečné zpracování typologie studentů. V páté kapitole jsou analyzovány učebnice češtiny pro cizince z hlediska zpracování konkrétních mluvnických kategorií (např. základní trendy v prezentaci deklinačních paradigmat, lingvodidaktická prezentace českých předložek). V kapitole šesté se autor zaměřuje na zpracování a prezentaci mluvnického pravidla. Předkládá základní kritéria, jež má optimální lingvodidaktické pravidlo splňovat.

Považuji za nutné zdůraznit, že publikace se ve shodě se svým názvem vztahuje pouze ke gramatice a její prezentaci, nikoli k jejímu procvičování a k propojení s dalšími dovednostmi nutnými ke zvládnutí komunikace. Proto zde čtenář najde pouze jediný příklad komunikační aktivity s odkazem na další literaturu (s. 57). Gramatické jevy se tak mohou zdát vytržené ze svých komunikačních funkcí a ze svého situačního zakotvení a praktické návody do vyučování musí čtenář hledat jinde. Autor nicméně opakovaně upozorňuje na nezbytnost uvádět zároveň s gramatickou poučkou také řečové pravidlo³.

V opoře o doporučení Rady Evropy autor konstatuje, že „*se mluvnice jeví jako velmi účinný a úsporný soubor prostředků umožňujících mluvčímu podstatně zjednodušit celou řadu operací, které jsou nezbytné pro formulování výpovědí i pro jejich dekódování.*“ (s. 21). Ve způsobech prezentace několika gramatických jevů v učebnicích češtiny pro cizince ale nachází řadu nedostatků, které pak shrnuje a komentuje a na jejichž základě v závěrečné kapitole formuluje atributy optimálního mluvnického pravidla. Přestože autor lituje, že induktivní přístup ve vyučování češtiny jako cizího jazyka je „*bohužel podstatně méně častý*“ než přístup deduktivní (s. 34), mělo by se podle něj optimální mluvnické pravidlo vyznačovat „*preskriptivností, deduktivní povahou a sémiologickým přístupem*“ (s. 137). Onomaziologii ovšem úplně nevylučuje: „*poněkud omezenější uplatnění onomaziologie by však nemělo znamenat apriorní rezignaci na její (byť jistým způsobem limitované) využití*“ (s. 130). Mluvnické pravidlo má být také komplexní a úplné (s. 132-133).

Proti indukci sice hovoří její časová náročnost a riziko, že si studenti pravidlo vyvodí špatně, nicméně pokud aplikujeme „adresnost“ a použijeme-li vhodně koncipované materiály, jistě existují kurzy, ve kterých je možné úspěšně využívat i mluvnická pravidla induktivního charakteru či zdánlivě neúplná. Za všechny zmiňme lexikalizaci gramatiky (Na cestě za češtinou, 2008), induktivní metodu SOS (KOMÁREK [2006]) či parcelaci gramatiky (ŠTINDLOVÁ & ŠKODOVÁ [2007]), jejichž aplikace se již pro češtinu jako cizí jazyk objevují či pro ni přímo vznikají.

Pokud jde o problematické body aplikace komunikační metody, které autor uvádí (nevhodné pojetí gramatiky, problematika prezentace nespisovných variet, nedostatečné zastoupení písemného projevu), jsou položena obecná doporučení, ala konkrétní diferencovaná řešení je třeba teprve hledat. Autor připomíná i některá další témata, která stále nejsou pro češtinu jako cizí jazyk dostatečně zpracována (historie prezentace gramatiky, typologie studentů, pedagogická komunikace).

Publikace je doplněna rozsáhlým seznamem literatury, v němž čtenář nalezne další zdroje informací, české i zahraniční, zejména z doby před rokem 2000. Několik z nich je také novějšího data, a to až do roku 2005.

Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka je publikace sice útlá, obsahuje však množství informací a při pozorném čtení také vyvolává řadu otázek. Jde nejen o závažné dílčí otázky, jakými jsou možné způsoby prezentace jednotlivých gramatických jevů, ale zejména jde o objasnění a případně o aktualizaci metodického základu, na němž prezentaci jazykového systému a způsob pedagogické komunikace stavíme.

Literatura

Andrášová H. & Podepřelová A. a kol. (2008) *Na cestě za češtinou*. Praha: Klet.

Choděra, R. (2006) *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Academia.

Komárek, F. (2006) *Referenční rámec a jeho praktické uplatnění při výuce cizích jazyků*. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka 2005-2006*, Praha: Akropolis, s. 45-56.

Lightbown, P. M. & Spada, N. (1999) *How languages are learned*. Oxford/New York: Oxford Univ. Press.

Richards, J.C. & Rodgers, T. S. (2001) *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: CUP.

Štindlová, B. & Škodová, S. (2007) *Možnosti výuky gramatiky bez zprostředkovacího jazyka*. In: *Písemné zkoušky a testy z (cizích) jazyků (a z češtiny pro cizince)*, Poděbrady: ÚJOP UK, s. 110-118.

Vasiljev, I. (2007) *Gramatika, pragmatika, komunikace*. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka 2006-2007*, Praha: Akropolis, s. 65-77.

O autorce

Autorka je doktorandkou ÚČJTK FFUK a vyučuje v programu Specializace v pedagogice – Čeština jako cizí jazyk na Akcent College s.r.o.

Poznámky

¹ Liší se od atributů, které komunikativnímu vyučování přisuzují jiní autoři (např. Choděra, 2006, s. 120-134).

² Někteří lingvodidaktikové dnes hovoří o tzv. „post-method era“ (RICHARDS & RODGERS [2001]), tedy o době, ve které v cizojazyčném vyučování převládají eklektické přístupy, nikoli jedna metoda.

³ Ze stejného důvodu by čtenáře nemělo překvapit, že autor uvažuje o „charakteru a úrovni poučení o užívání příslušných gramatických kategorií a jevů v podmínkách společenské komunikace“ (s. 77), ale nezabývá se konkrétními předřečovými a řečovými cvičeními.

K učebnímu kompletu *Česky krok za krokem*¹ pro kurzy češtiny jako cizího jazyka

Kateřina Šichová

0. Úvodem

V roce 2000 vyšlo v nakladatelství Fragment v Praze první vydání knihy Lídy Holé *Czech Step by Step*. Poté, co byla tato učebnice češtiny pro anglicky mluvící cizince koncepčně a především graficky přepracována (v r. 2005 byla ještě převedena do německé jazykové mutace), se pro svou didaktickou kvalitu a oblíbenost mezi vyučujícími i posluchači velice rychle zařadila na vrchol kánonu učebních materiálů češtiny jako cizího jazyka. I přesto, že se v posledních letech na trhu objevilo velké množství učebnic češtiny pro cizince, si dílo Lídy Holé (*New) Czech Step by Step / Tschechisch Schritt für Schritt* udrželo svou pozici dodnes. Nemalej zájem proto vzbudila učebnice se stejným názvem a pořadovým číslem dvě, která se začátkem června 2009 objevila na pultech českých knihkupectví.²

1. K cílové skupině

Před koupí se logicky nastoluje první otázka: jaké cílové skupině je tato učebnice adresována? Odpověď se částečně skrývá ve zkratce B1, umístěné na deskách knihy. Autorky (s Lídou Holou spolupracovala Pavla Bořilová) se orientují podle *Společného evropského referenčního rámce pro výuku jazyků* a avizují, že „po dokončení učebnice dosáhnou studenti úrovně B1 podle oficiálního popisu *Prahouvé úrovně češtiny jako cizího jazyka*.“³ Zřejmě proto, aby učební materiál zpřístupnily co nejširšímu publiku bez nutnosti vydávat různé jazykové mutace zvlášť, rozhodly se autorky postupovat tzv. jednojazyčnou cestou. Veškeré texty jednotlivých lekcí, ale i komentáře, zadání k úkolům a cvičením a výklad gramatiky⁴ jsou tedy v češtině. Kromě důsledného uplatnění jednojazyčnosti (metoda jednojazyčné výuky cizího jazyka bez jazyka zprostředkovacího je ovšem zvláště při nižších úrovních znalostí diskutabilní)⁵ poukazují i některé další aspekty učebnice jako výběr některých dílčích témat nebo snaha o zprostředkování částečných znalostí obecné češtiny⁶ na to, že kniha je primárně určená pro cizince, kteří v České republice již nějakou dobu žijí

a účastní se kurzů nezřídka národnostně velmi pestrých, kde jeden zprostředkující jazyk v zásadě použitelný není.⁷

2. Ke struktuře učebnímu kompletu

Učební komplet *Česky krok za krokem 2* sestává ze čtyř částí: osmistránkové brožury s přehledy (nejen) gramatiky *Česká gramatika v kostce 2*, samostatné *Přílohy* a dále dvou audio CD. Hlavní částí je pak učebnice samotná, obsahující učební texty a s nimi související úkoly, výklad gramatiky a cvičení. Touto stavbou se učebnice liší od prvního dílu, který sestával kromě přehledu gramatiky a dvou CD z učebnice a pracovního sešitu. Je otázkou, zda rezignování na samostatnou cvičebnici nenechalo zmizet jednu z největších předností kompletu prvního, totiž dostatek (gramatických) cvičení⁸, bolavé místo většiny učebnic češtiny jako cizího jazyka.

Stručný přehled gramatiky a pragmaticky důležitých lexémů nebo jevů jako např. pojmenování světových stran nebo časové údaje (části dne, dny v týdnu, měsíce, roční období), který je – což je velmi praktické – vytištěný jako samostatná příloha na laminované křídě, se tradičně těší velké oblibě posluchačů. Výběr relevantních dat je vždy do určité míry subjektivní⁹, v zásadě ale v přehledu nechybí nic, co je pro danou cílovou skupinu důležité.

Samostatnou *Přílohou* je sešit s podkapitolami 1. výklad, užití a tabulky pádů, 2. klíč ke cvičením, 3. textová příloha (tj. přepis audionahrávek z učebnice), 4. výběrový slovníček. První podkapitola přináší podrobné informace k deklinaci. Každý pád je uveden krátkým vysvětlením jeho „významu a funkce“, následuje přehled jeho užití (např. výčet některých slovesných vazeb nebo seznam předložek), ilustrovaný na příkladových větách. V tabulkách s formami ukazovacích a přivlastňovacích zájmen, odpovídajících základních číslovek, přídavných jmen tvrdých a měkkých, a podstatných jmen jsou uvedeny rovněž výjimky a důležité poznámky k danému jevu. Protože česká deklinace bývá vedle vidu cizinci považována za největší kámen úrazu, uživatelé tyto shrnující, nicméně vyčerpávající pře-

hledy jistě ocení. Souhrnný, abecedně řazený slovníček je důležitou součástí kompletu již s ohledem na to, že v učebnici za lekce ani v nich není obsažen seznam slovíček. Ohled na uživatele se manifestuje ve značení jevů jako např. „*mobilitní e*“ nebo *ů*, které v deklinaci alternuje s *o*, u každého relevantního slova. Barevné kódování substantiv (maskulina modře, feminina červeně a neutra zeleně), které Lída Holá pro češtinu zavedla již v první verzi své učebnice *Czech Step by Step*, je zde provedeno důsledně (což u jiných učebnic, které tuto metodu převzaly, již samozřejmostí není) a usnadňuje posluchačům orientaci v rodech a intuitivní zapamatování slovíček ve správném genu. Slovníček je označen jako výběrový, nelze od něj tedy očekávat funkci lexikografického díla. Otázkou pouze je, podle jakého klíče byl výběr prezentovaných slov proveden. Jinojazyčné ekvivalenty zde ponechme stranou, krátce je ale třeba přesto podotknout, že by jistě stály v případě druhého vydání za pečlivou kontrolu – např. uvedené německé překlady totiž vykazují poměrně velké deficity.¹⁰

Nahrávky textů na CD jdou úspěšně ve stopách prvního dílu: zajímavé, nevykonstruovaně působící texty jsou dobře, srozumitelně namluvené a především působí autenticky, což bývá velmi často příjemným překvapením pro studenty zvyklé z učebnic na toporné a umělé texty nahrané obvykle nepřirozeným způsobem nebo v tomto ohledu nekompetentními mluvčími.

Uživatel výše představeného učebního kompletu, především však učitel, jenž se rozhodl tento komplet používat, by ovšem neměl zůstat pouze u něj. Na internetových stránkách www.czechstepbystep.cz je zdarma k dispozici také metodická příručka – manuál pro učitele, množství her, schémat, cvičení a testů. Tento očividně pravidelně aktualizovaný a kvalitní servis je v kontextu učebnic češtiny jako cizího jazyka počin ojedinělý a veskrze praktický. Alespoň krátká návštěva těchto stránek je smysluplná i z toho důvodu, že autorky zde v předmluvě ke knize vysvětlují svou koncepci, metodu a terminologii, čímž jistě předejdou řadě otázek.

3. K výstavbě učebnice

Učebnice tvoří bezpochyby stěžejní část kompletu *Česky krok za krokem 2*. Kromě již výše ve zkratce tematizovaných obsahových komponentů

knihy hrají vzhledem k efektivnosti práce a oblíbenosti u publika důležitou roli jistě i komponenty grafické, ba i faktory na první pohled banální (druh vazby: lze dobře otáčet stránky, nevypadávají z vazby? nebo druh papíru: lze dobře gumovat?, je dostatek místa v doplňovacích cvičeních? atd.). Lída Holá si byla důležitosti designu vždy vědoma, což dokázala především v učebnici *New Czech Step by Step / Tschechisch Schritt für Schritt*, jejíž grafická (povětšinou černobílá) podoba získala 1. místo v soutěži o *Nejkrásnější českou knihu roku 2004* v kategorii učebnic.

Nová učebnice se v tomto ohledu od prvního dílu podstatně liší. Je pestrobarevná, plná kreseb, fotografií, rámečků, tabulek, textů. Texty jsou barevně podloženy, proloženy tzv. bublinami s upozorněním na výjimky, frekventované jevy atd. Stránky mohou místy působit přeplněně. Posouzení designu knihy je jistě záležitostí osobního vkusu a preferencí. Je ale možné, že ve srovnání s prvním dílem bude mnohým chybět jistá „volnost“, dostatek prostoru, jednoduchost, omezený počet a vtipnost ilustrací, a v neposlední řadě i větší písmo a řádkování.

Výstavba desetistránkových lekcí je jednotná: po úvodu do tématu v podobě opakování a prohloubení slovní zásoby a několika málo mluvních či poslechových cvičení (posluchač si tedy oživí, co již zná, resp. doplní základní mezery) následuje hlavní text či několik textů a k němu/k nim vztážené úkoly. V nich se posluchači zaměřují na procvičování a zdokonalování jednotlivých řečových dovedností, ale mohou nenásilnou formou a s vazbou na probírané téma též procvičit gramatiku. Texty jsou mírně adaptované a jejich výběr se očividně řídil snahou jednak o zajímavé a pro praxi relevantní téma, jednak o vhodnost prezentace toho kterého gramatického jevu. V další části lekce se opakuje, prohlubuje a procvičuje gramatika s tím, že důraz je položen na jeden až dva gramatické jevy. V oddíle *Čeština pro každý den* jsou na výjevech z každodenního života nastíněny kultura a realie České republiky. I zde téma většinou souvisí s hlavním tématem dané lekce, což je nejen didakticky důsledné, ale i účinné (lepší osvojení a zautomatizování gramatických či lexikálních jevů pomocí fázového poslechu či čtení atp.).¹¹ Každá lekce je uzavřena stranou, na kterou si posluchač může sám zapsat slova či kolokace, které potřebuje, a přeložit si je do svého

jazyka (tento prázdný prostor supluje typický slovíčkový aparát na konci lekce a je dáno k úvaze, zda by nebylo vhodnější alespoň několik nejdůležitějších nových slovíček – už s ohledem na správnost jejich zápisu – předtisknout, jako tomu bylo u prvního dílu). Na konci této strany se může posluchač na základě daných bodů s popisem dovedností, ale i gramatiky („v této lekci jsem se naučil...“) autoevaluovat tím, že si označí, co už dobře umí a co si ještě potřebuje zopakovat. Tato pravidelná sebereflexe se jeví účinnou, protože posluchače nutí zamýšlet se nad svým učebním procesem. Na samý závěr je krátce uvedeno to, co posluchače čeká v následující lekci.

4. Obsah lekcí

Autorky deklarují knihu jako „druhý díl učebnice *New Czech Step by Step / Tschechisch Schritt für Schritt*“, což je – hlavně s ohledem na tento fakt evokující název na titulní straně (*Česky krok za krokem 2*) – označení mírně zavádějící v tom smyslu, že se nejedná o klasické pokračování učebnice s akcentem na výklad nových gramatických a lexikálních jevů či komunikačních témat. Kdo si však přečte anotaci na zadní straně a především úvod ke knize na internetových stránkách, dozví se přesněji, co od učebnice má (a může) očekávat: „opakování gramatické látky, která byla probrána v prvním díle“, jakož i to, že kniha zároveň „výrazně rozšiřuje slovní zásobu a prohlubuje komunikační kompetence“ posluchačů. Autorky se tedy drží efektivního principu tzv. cyklické výuky, kdy se posluchač vrací k již probranému učivu, oživuje si ho, opakuje, upevňuje a posléze i rozšiřuje.

V prvních lekcích se tedy, co se gramatického učiva týče, opakuje deklinace, a to především singularu, zavádějí se modelově i tvary všech pádů některých jmen v plurálu; ten se potom systematicky probírá v lekcích pozdějších (plurál v tomto rozsahu v prvním díle není). Podobně jako ve *New Czech Step by Step* se prezentují souběžně pádové koncovky v rámci rozvinuté nominální fráze. Zatímco v prvním díle byl každý pád zaváděn sice jednotlivě, ale vizuálně na pozadí paradigmatu jako celku včetně klasického pořadí pádů, a tato prezentace jistě usnadňovala vnímání, následnou rekonstrukci a osvojení paradigmatu jako celku, jsou pády v nové učebnici opakovány i zaváděny pouze horizontálně

(„celá přehledová tabulka“ s navyklým vertikálním pořadím pádů je pochopitelně k dispozici v gramatické příloze). Jisté zjednodušení prezentace deklinace zde spočívá právě v postupném zavádění pádů (přísně vzato jde i o redukci, protože vokativ není podán systémově, ale jen jako zestručněná noticka v rámci konverzačního cvičení první lekce), a to v pořadí: 1.sg, 4.sg (+ model pro 4.pl), 6.sg (+ model pro 6.pl), 2.sg (+ model pro 2.pl), 7.sg (+ model pro 7.pl), 3.sg (+ model pro 3.pl), následuje (nově) prezentace pádů v plurálu v pořadí: 1, 4, 2, 6, 3, 7.¹²

Učebnice konstruuje zjednodušený systém deklinace i s ohledem na určování vzorů substantiv. Kniha pracuje s kategoriemi rodu (rovněž pak životnosti u maskulin), ale k jednotlivým rodům nejsou standardně přiřazovány jednotlivé vzory na základě koncovek, aby se tak vytvořilo několik deklinačních skupin. Využita a dále rozpracována je prezentace paradigm, kterou Lída Holá vytvořila v prvních učebnicích a která se orientuje podle tzv. majoritních (souhláska pro maskulinum, -a pro femininum a -o pro neutrum) a minoritních koncovek.¹³

Ve srovnání s prvním dílem jsou (ve druhé části knihy) navíc tematizována např. pomnožná podstatná jména nebo tvoření a deklinace přivlastňovacích přídavných jmen.

U sloves (také konjugace¹⁴ je v učebnici podávána zjednodušeně¹⁵ a slovesa jsou s ohledem na časování rozdělena do 4 tříd) je zpočátku zopakován čas a způsob, později přidán rod, osvěžena a prohloubena kategorie vidu. Zvláště jsou zde pojednávána slovesa pohybu. Příkladné je opět systematické a přehledné pojetí předpon. Nově je probráno tvoření slovesných substantiv a adjektiv typu *dělat – dělání – dělaný*. Nadmíru pozitivní (a didakticky nezbytně nutné, ale bohužel v učebnicích ne běžné) je důsledné uvádění slovesných vidových párů v jednotném pořadí, a to nedokonavý – dokonavý.

Stranou nezůstalo v pozdějších lekcích ani tvoření adverbíí a opakování stupňování přídavných jmen a příslovcí, prohloubení znalostí spojek a spojovacích výrazů nebo druhů vět vedlejších, novou látku tvoří skloňování číslovek základních nebo tvoření číslovek druhových, zlomků a desetinných čísel.

Protože, jak již bylo řečeno, chybí zprostředkovač jazyk, je gramatická látka vysvětlena jednoduše, ve stručném doprovodném textu, často ale i jen po-

mocí příkladových vět, tabulek, barevného značení atd. Zde, zdá se, bude přicházet do hry nezastupitelná role učitele (a překladu), protože učit se gramatiku v daném jazyce je, především u komplikovanějších jevů, nadmíru obtížné, zvláště pokud posluchači chtějí jev vědomě uchopit a plně mu porozumět. Také některé neokomentované informace (str. 205: „Shoda přísudku s podmínkem. Porovnejte: Muži byli doma. Ženy byly doma. Muži a ženy byli doma.“) mohou působit posluchačům těžkosti. Zde si musíme uvědomit, že posluchači se nacházejí svými znalostmi ve stadiu mezi úrovněmi A2 a B1, a tam může být každá, ať už sebejednodušeji formulovaná propozice s „vědeckým“ obsahem zátěží. Výklad gramatiky má v učebnici tedy spíše podpůrnou funkci při využívání nevědomých osvojovacích procesů.

Na rozdíl od předchozího dílu je v knize napříč všemi lekcemi pamatováno, i když v relativně malé míře, na procvičování výslovnosti a pravopisu. I tím se učebnice *Krok za krokem 2* v kladném smyslu liší od mnoha jiných.

Celkem šest originálních nahrávek českých písní pak nejen odlehčí procvičování toho kterého gramatického jevu, ale přispěje i k rozšíření obzoru v oblasti české kultury.

Již z předchozích učebnic Lídy Holé jsou uživatelé zvyklí na systematické rozvíjení **všech** čtyř řečových dovedností. Komunikativní princip stojí v popředí struktury jednotlivých lekcí a vše nasvědčuje tomu, že se právě převážně kvůli tomu učebnice setká s výborným přijetím u posluchačů i pedagogů. Témata, texty a úkoly k nim jsou ostatně nejsilnější stránkou všech učebnic *Krok za krokem*. Všechna témata jsou skutečně relevantní pro běžnou komunikaci v každodenních situacích (některá se zčásti překrývají s těmi z předchozího dílu, např. rodina, móda a oblečení, cestování, což ale vůbec není ke škodě věci, protože texty ani úkoly se neopakují) a prezentované texty si posluchače opět podmaní svou „normálností“ a nevykonstruovaností. Také úkoly k textům, obrázkům nebo i ty bez vztahu k nim jsou pestré, nápadité a motivují posluchače k aktivitě. Konverzační okruhy v oddílech *Čeština pro každý den* tato pozitiva ještě umocňují. Jediným zásadnějším problémovým bodem je zde rozpor mezi vysokým stupněm obtížnosti textů

a místy relativně jednoduchými gramatickými jevy (4. sg, 4. pl, základní konjugace atp.).

5. Závěrem

Kladné aspekty předkládaného učebního kompletu jakož i diskutabilní body jeho konceptu a provedení byly zmíněny. V dalším vydání se jistě podaří eliminovat několik chyb a překlepů závažnějšího charakteru (v deklinačních tabulkách u vzoru kolega 6. pád jednotného čísla končí na *-u/-ovi*; v klíči chybí v L20 cv. 16/202) i chyb marginálních (na str. 208 se dvakrát opakuje poslední odstavec, na str. 126 chybí tečka za poslední větou oddílu *Co jste se naučil/a?*, na str. 111 chybí čárka za vedlejší větou před slovesem přidáme atd.).¹⁶ Také by, už vzhledem k ceně kompletu (849,- Kč), bylo třeba vyšší kvality vyvázání učebnice, z níž bohužel i po krátké době používání vypadávají listy. Závěrem je třeba podotknout, že (alespoň částečně) objektivní evaluaci jakéhokoli, tedy i tohoto učebního materiálu lze uskutečnit až na základě jeho hodnocení posluchači a zkušeností učitele z výuky s ním. To s ohledem na krátkou dobu existence recenzované učebnice zatím možné není. První dojmy z užití knihy v kurzech i zpětná vazba posluchačů však silně motivují k tomu, učební komplet Lídy Holé a Pavly Bořilové ve výuce používat a užívat si češtinu v něm a s ním – krok za krokem.

Literatura

Holá, L. (2005) *Zprostředkovací (mediační) jazyk v hodinách češtiny pro cizince – ano či ne?* In: Ryndová, J., Čemusová, J., Holá, L. (eds.). *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka.*, Praha: Akropolis, s. 33–38.

Holá, L. (2008) *Spisovná vs. obecná čeština ve výuce češtiny jako cizího jazyka* (v tisku a na internetu na http://www.czechstepbystep.cz/clanky/spisovna_sv_obecna.html).

Nekula, M. (2007) *Systém a úzus. K výuce české deklinace se zřetelem k substantivům* In: Štindlová, B., Čemusová, J. (ed.). *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2006-2007*, Praha: Akropolis, s. 23–47.

Nerlich, L. (2009) *Konzervativní, či liberální přístup k českému jazykovému standardu? Výsledky*

sondy mezi mladými českými lingvisty na Univerzitě Řezno. In: *Naše řeč* 92, Praha, 2009, č. 3, 122–144.

O autorce

Kateřina Šichová studovala obory germanistika, historie a česká filologie a od roku 2003 působí na institutu *Bohemicum Regensburg-Passau* na univerzitě v Regensburgu. K předmětům jejího odborného zájmu patří frazeologie, sociolingvistika a čeština jako cizí jazyk.

Poznámky

¹ Lída Holá, Pavla Bořilová: *Česky krok za kokem 2*. Praha: Akropolis, 2009.

² Text předkládané recenze vznikl v červenci roku 2009.

³ V uvodujícím textu autorky formulují, co posluchač již musí znát z předchozích úrovní (A1 a A2) a jakých kompetencí je schopen dosáhnout na úrovni B1. Přehled úrovní Rámce, jejich stručný popis a odkaz na internetové stránky s jinojazyčnými verzemi tabulky pro evaluaci znalostí jednotlivých úrovní jsou jen jedním ze sympatických detailů knihy (dále např. odkazy na internetové stránky s vyjmenovanými slovy nebo mapa ČR na konci knihy), které uživateli značně ulehčují orientaci ve sféře „učím se češtinu jako cizí jazyk“.

⁴ Názory na užití české či latinské terminologie při výuce češtiny jako cizího jazyka se různí. V případě této knihy lze pozitivně vnímat skutečnost, že k terminologii odvozené z latiny jsou v přehledu zkratk a základních termínů na začátku učebnice uvedeny i české ekvivalenty a obě varianty se objevují i v nadpisech k jednotlivým jevům. Posluchač – za předpokladu, že je ze svého jazyka nebo na základě zkušeností s osvojováním cizích jazyků obeznámen s příslušnou terminologií – takto může gramatické terminologii snáze porozumět, zároveň má však možnost nenásilnou formou poznat termíny české, které může využít při práci s českými vyučovacími pomůckami či při komunikaci s (alespoň některými) rodilými mluvčími.

⁵ K tomu srov. např. HOLÁ [2005].

⁶ Učebnice Lídy Holé jsou jedny z mála, které důsledně zavádějí do svých pojednání nejen hovorové prvky, ale i obecnou češtinu – ať již jsou to její popisy, nebo přímo její užívání. V doprovodném textu na internetu autorky poznamenávají, že studenty s obecnou češtinou (převážně prostřednictvím poslechových textů) seznamují pouze pasivně. Proti tomu nelze nic namítat, na úrovni lexikální lze jistě povědomí cizinců o této varietě (resp. o lexémech či frazémeh stylisticky značených jako kolokviální) vzhledem k jazykové situaci na území ČR dokonce i přivítat. Často jsou daná cvičení zaměřena tak, aby uživatel obecnou češtinu rozeznal a posiloval své vědomí o vhodnosti či nevhodnosti jejího užití v určitých komunikačních situacích. Mohla by zde zaznít námitka proti uvádění obecněčeských forem v deklinačních paradigmatech v (nejen přehledových) tabulkách (oproti tomu např. v příloze *Česká gramatika v kostce 2* u paradigmatu vzoru

kolega a podvzoru turista je sice v 1.pl. uvedena hovorová koncovka *-i*, ale koncovka *-é* zcela chybí), které jistým způsobem studenty nutí osvojit si, podobně jako Češi, dvě variety, přičemž obecná čeština je u cizinců dvojnásobně příznaková a jistota ve zvládnutí a střídání těchto variet jsou u většiny cizinců více než problematické. Jakkoli diskuse o vhodnosti prezentace obecněčeské češtiny ve výuce češtiny pro cizince mohou a mají být vedeny, musí se tak dít na jiné platformě než v rámci této recenze. Srovnej i NEKULA [2007], HOLÁ [2008], nověji ke vztahu rodilých mluvčích k obecné češtině např. NERLICH [2009].

⁷ V manuálu pro učitele na internetových stránkách jsou odlišné potřeby toho kterého publika (např. Slované vs. neslovanští studenti aj.) více reflektovány.

⁸ Tento fakt je ale částečně kompenzován nabídkou variant textů a cvičení z učebnice, doplňkových cvičení a testů v manuálu pro učitele na internetových stránkách.

⁹ Možné otázky by byly např.: proč je v tabulce s uvedením letopočtů u lexému *rok* na otázku *kdy?* uveden údaj *před rokem*, ale už ne *za rok* (str. 1)?; mohla či měla by u tzv. *í-sloves* i přes rozlišování pomocí 3. osoby sg. být pro úplnost uvedena infinitivní forma nejen slovesa *-ět (rozumět)*, ale také *-et, resp. hlavně -it* (např. *mluvit*) (str. 2)?; patří slovesný pár *vykrádat/vykrást* opravdu k „nejčastějším ... slovesům a slovesným základům“ (str. 2)?; náčrt „nejdůležitějších historických změn“ je jistě často vítaným exkurzem pro zainteresované posluchače a ve vhodné formě i příjemným doplněním výkladu gramatiky učebnic, v kontextu tabulkového přehledu nejdůležitější gramatiky pro mírně pokročilé však působí přebytně; vhodné by bylo zůstat u jednoho vzorového substantiva – údaj u výkladu rodu v češtině pro femininum je *studentka*, jako vzor v tabulkách pak *káva* aj.

¹⁰ Zástupně přehlédnutá slovíčka pod Z jsou až příliš často do němčiny přeložena nepřesně (ekvivalent pro *živit* je nejen – a to pouze v určitých kontextech – *füttern*, nýbrž *ernähren*; *značka* je v němčině nejen *Marke*, ale i – dokonce velmi často – *Zeichen*, *Kennzeichen*, *Markierung* nebo i *Schild*; *znalost* se snad v určitých momentech dá přeložit jako *Wissen*, pak by ovšem v češtině byl asi plurál, lépe ale jako *Kenntnis*; *záchod* sice znamená *Toilette*, ale ekvivalent je *Klo* aj.) nebo přímo špatně (německý ekvivalent adjektiva *určitý* není *sicher*; *žrát* se neřekne *saufen*; *zlo* by asi bylo vhodnější vyjádřit ne jako *Ärger*, ale jako *das Böse/Üble/Schlechte/Unheil* aj.), někdy s překlepy (*rätzelhaft*; *zakázat* není *verbitten*, tedy *vyprošovat si*, ale *verbieten* aj.).

¹¹ Tento oddíl budou akcentovat a oceňovat především posluchači žijící v ČR (např. téma vyplňování formulářů, hledání bytu nebo práce, služby v ČR aj.), i ti ostatní ale jistě ocení např. informace o českých svátcích, způsobech přání a gratulací, o oslovování, tykání a vykání či jiných konvencích.

¹² Některé specifické typy (*člověk, dítě*) jsou uvedeny jako celé paradigma (str. 173), jiné (*virus, museum, party, kupé*) jsou okomentovány ve výkladu k nominativu a rozdělení do deklinačních skupin a dále k dispozici pouze v podobě koncovek v poznámkách k jednotlivým pádům v tabulkách. Jednotlivé výjimky a speciální vzory či jejich podtypy uživatele knihy nezatěžují (*kámen*).

¹³ Substantiva se dělí do pouze tří deklinačních skupin: I. podstatná jména s majortními koncovkami (souhláska, *-a*, *-o*) a se vzory *student*, *banán*, *káva*, *auto*, II. substantiva končící na *-e/-ě*, *-c*, *-j*, *-tel*, jakož i feminina na *-del*, *-ev*, se vzory *muž*, *soudce*, *čaj*, *restaurace*, *kancelář*, *moře*, III. maskulina končící na *-a*, feminina na *-st*, neutra na *-í,-e/-ě* (vzor *kuře*) se vzory *kolega*, *místnost*, *kuře*, *nádraží*. Už z tohoto výčtu, jakož i z nutnosti hned při rozdělení upozorňovat na výjimky z udaného pravidla (viz např. *-tel*, *-c*), je patrné, že v konečném důsledku se student musí naučit identifikovat rod a vzor jakož i přiřadit správnou pádovou koncovku tak či tak, a je otázkou, jak velké ulehčení kromě nabídnutých paralel v některých pádech (zejména II. deklinační skupina a např. 2.sg, 3.sg, 6.sg) a jisté parcelace výuky pádů toto přerozdělení klasického dělení na rody a jejich vzory vlastně přináší. To je však námět na diskusi jinou a jinde. K návrhu na zjednodušení prezentace deklinace viz také NEKULA [2007].

¹⁴ Odlišná stylová charakteristika je sice např. u forem *rozumí/rozumějí*, *pracuju/pracuji* a *pracujou/pracují* zmíněna (vždy druhá forma je ovšem označena jako knižní), autorky však nepostupují důsledně, protože na rozdíl od *pracuju* nebo *rozumí* je tvar *pracujou* vnímán jako silně hovorový. Kromě toho se v pokročilejším stádiu studia zproblematickuje možnost pravidelného tvoření např. deverbativních adjektiv typu *pracují-cí*.

¹⁵ V tomto ohledu se jeví např. informace o tvoření podmíňovacího způsobu miného času („...spousta lidí by se byla po takové tragédii zhroutila...“), byť jen v poznámce k výkladu o tvoření podmíňovacího způsobu (přítomného) jako příliš detailní a pro danou cílovou skupinu nevhodná.

¹⁶ Další chyby a překlepy je možno nahlédnout na stránkách <http://www.czechstepbystep.cz/cz/prouc/ckzk2man/ckzk2man.htm> pod heslem Errata.

Čekalová, Monika: Linguafilm Czech Vol. 1

Kateřina Vodičková

Vyučující češtiny pro cizince i studenti se konečně dočkali výukového DVD, které nabízí víceméně autentické příběhy ze života jedné české rodiny. Autorkou kompletu, který sestává z DVD s 12 hranými příběhy a z „učebnice“, je Monika Čekalová a vydalo ho v roce 2008 Studio 21.

DVD nazvané Watch&Learn představuje členy rodiny Holečkových a jejich přátele v různých běžných (Hotel, Praktický lékař, Realitní kancelář) i méně běžných (Kočárky, Dezinfekce) životních situacích. Každá ze dvanácti kapitol o délce 3–4 minuty nabízí epizodu, která se snaží být nějakým způsobem neotřelá, pro studenty zajímavá či zábavná. Autorka toho dosahuje různými způsoby: situační i jazykovou komikou (*Hugo Holeček není žádný drobeček.*), popř. jemnou ironií (*Dvakrát klikneš na tuhle ikonu. ... Myší, tati!*), nečekanou pointou (např. v kapitole Jazyková škola), prostředím (Motorky) a v neposlední řadě některými hereckými výkony, kupř. dceřin otrávený výraz nad otcovou počítačovou negramotností. Ačkoliv se rodilým mluvčím mohou některé scény zdát přehnané či nepřirozeně zahrané,¹ je třeba mít na paměti, že se jedná o materiál pro cizince učící se česky, z nichž někteří ČR ještě nenavštívili – příslušné pasáže je tak zřejmě mají upozornit na odlišnosti v normách chování. DVD tak může být jednou z možností, jak cizince připravit na pobyt v naší zemi nejen jazykově, ale i po sociokulturní stránce. Doporučujeme vyučujícím zvážit, které kapitoly mohou pro danou skupinu studentů představovat realitu, se kterou se ve své zemi neseťkávají, neboť jsme se setkali s nepochopením např. partnerského vztahu mezi Janou a Pavlem.²

DVD je nejen ukázkou života běžné české rodiny, ale i ukázkou běžné mluvy. Tempo promluv je přirozené a blíží se tempu rodilého mluvčího v daných situacích, ovšem s ohledem na cílovou skupinu se repliky pečlivě vyslovují. Všechny dialogy jsou namluveny ve spisovné češtině, často v její hovorové variantě (*Jsi fakt skvělý, strejdo!*). Uchu českého mluvčího pak znějí některé výpovědi poněkud nepřirozeně³, snad ve snaze zpřístupnit dialogy i nižším úrovním zvládnutí jazyka. Dostáváme se tak k otázce, pro jakou úroveň osvojené komu-

nikální kompetence je publikace určena. Na stránkách <http://www.linguafilm.com> se dočteme, že se jedná o „interaktivní výukový materiál využitelný jak pro začátečníky, tak i pro studenty velmi pokročilé“.⁴ Domníváme se však, že pro naprosté začátečníky jsou dialogy příliš obtížné, co se týče lexika (*pečlivě, rozčilovat se, utéct, přísahat, podporovat*) i jazykových struktur (*...víte, že jste už před šesti lety měl být přeočkován proti tetanu; musíte být zcela zdrav, což teď nejste* a další). I když příběhy studenty seznámí s množstvím běžně používaných a v současné době velmi frekventovaných slovní zásoby (*zavináč, heslo, stáhnout, úschovna*), obsahují dialogy i lexikum, které zřejmě na dané úrovni nepoužijí (*potah, šváb, spojka* – u auta). Objevují se také idiomatická spojení jako *to mi spadl kámen ze srdce* a přísloví typu *kolik řečí umíš, tolikrát jsi člověkem*. Záleží samozřejmě na tom, jak vyučující bude s nahrávkami pracovat, ale předpokládáme, že většinu z nich lze s úspěchem využít až pro studenty, jejichž znalost češtiny odpovídá nejméně úrovni A2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (např. kapitola Hotel, Městská hromadná doprava). Nahrávky jsou vhodné i pro úrovně vyšší, zejména B1, popř. B2. Zřejmě nejen na nižších úrovních studenti i vyučující ocení možnost zapnout si české titulky.

Učebnice s názvem Read&Learn nepředstavuje učební materiál v pravém slova smyslu, jedná se zejména o přepis dialogů ze všech dvanácti kapitol včetně jejich fonetické transkripce. Pro tu bylo užito mezinárodního systému IPA, nicméně nefilologicky vzdělaným studentům pomůže v orientaci čtyřstránkový průvodce českou výslovností. V něm uživatelé naleznou v přehledné tabulce symbol, který pro danou hlásku používá International Phonetic Association, její ortografickou podobu, tj. písmeno, které danou hlásku v češtině reprezentuje, příklad českého slova, ve kterém se hláska vyskytuje, a nápovědu, ke které hlásce v angličtině se tato hlásku blíží. Užitečné budou jistě i komentáře k jednotlivým hláskám a informace mj. o tom, kolik vokálů a diftongů čeština má, upozornění, že [p], [t] a [k] se v češtině vyslovují bez aspirace, popř. kde

se v mluvidlech některé problematické hlásky tvoří. V textech samotných se pak vedle českých výslovnostních variant uvádějí i moravské.

K dispozici je kromě přepisu dialogů a jejich fonetické transkripce uveden i anglický překlad všech replik a v neposlední řadě dialog zapsaný pomocí tzv. slovníkových forem – ty mají studentům pomoci při rekonstrukci dialogů a vyhledávání slov ve slovnících. Jednu repliku uvádíme jako příklad:

Pavle, ty jsi poklad!

Pavel, you're a treasure!

Pavel • ty • být • poklad

[| pavle| ti jsi poklat |]

Novinkou na českém trhu je tzv. časové kódování, které v knize označuje začátek promluvy dané postavy. Studenti si tak mohou zkusit jednotlivé kapitoly namluvit sami, stačí ztišit zvuk a sledovat nástup postav podle publikace.

Za některými kapitolami jsou zařazeny doplňující materiály, např. recept na kapra v jogurtu za kapitolou Lyže a snowboardy, ve které Holečkovi slaví Vánoce. Jakousi samostatnou kapitolu v publikaci tvoří Užitečné informace a kontakty, které ke každé kapitole nabízejí krátký až středně dlouhý text s anglickým překladem a inzeráty, kontakty, mapky apod. Každé kapitole je takto věnována jedna strana formátu A4. Jedná se o texty informativního charakteru, bez doprovodných cvičení. Přílohou část učebnice umožňuje také hledat v mapách Prahy, České republiky a Evropy.

Ačkoliv je mediačním jazykem „učebnice“ angličtina, neznamena to, že s nahrávkami (a přepisy dialogů, jejich fonetickou transkripcí a dalšími texty) nelze pracovat i ve třídách/skupinách bez znalosti angličtiny. DVD totiž pracuje jen s češtinou a anglické titulky vůbec nenabízí.

Linguafilm Czech Vol. 1 je pečlivě připraveným a odborně zpracovaným materiálem, který si neklade za cíl stát se učebnicí češtiny pro cizince, nýbrž materiálem, který umožní zpestřit výuku či samostudium, zábavnou formou procvičit výslovnost, ale též poslech s porozuměním i další řečové dovednosti. Může být také vítaným doplňujícím materiálem pro nácvik či opakování jazykových struktur i forem a lexika. Nenabízí sice nepřeborné množství textů, cvičení či pracovních listů, ale poskytuje podklady, které si vyučující sami mohou jen stěží vytvořit a které mohou být využity různými způsoby vzhledem ke konkrétním potřebám studentů. Nezbyvá nám tedy než si přát, aby brzy spatřil světlo světa Linguafilm Czech Vol. 2, tentokrát třeba i s metodickým pokynem jakýchsi nápadů, jak s publikací a DVD pracovat.

O autorce

Kateřina Vodičková je lektorkou češtiny pro cizince a vedoucí Výzkumného a testovacího centra ÚJOP UK.

Poznámky

¹ Takovou situací je např. vřelé objímání Holečkových s přáteli Janou a Pavlem v kapitole Bowling a šipky, kdy se pan Holeček po přivítání svých dlouholetých přátel dožaduje dalšího objetí: „Jani, vypadáš skvěle! Pojď sem, ať tě objemu!“

² Nejsou svoji, ale pronajímají si spolu byt – Pavel představuje Janu jako svou přítelkyni.

³ Kupř. když Marcela vybírá se svou sestrou Janou kočárek, raduje se nad jedním: „Potah je možné prát na třicet stupňů Celsia.“ V takovémto soukromém rozhovoru bychom spíše čekali prosté „na třicet“, popř. „na třicet stupňů“.

⁴ Označení „interaktivní výukový materiál“ může být poněkud zavádějící, neboť se jedná o klasické DVD s nahrávkami, které jsou rozděleny do kapitol, ale lze je pustit i jako film. Pod plně interaktivním studijním materiálem rozumíme propojenou prezentaci obsahující obrázky, animace a interaktivní prvky různé úrovně. Viz Nocar, D. (2004), *E-learning v distančním vzdělávání*. Olomouc, CDV UP.

Rádi bychom Vás informovali, že recenzovaný časopis Čeština doma a ve světě bude nově vycházet v elektronické podobě pod názvem Nová čeština doma a ve světě. Věříme, že tato nová forma usnadní přístup k materiálům též zahraničním čtenářům. Časopis zachová své dosavadní zaměření a bude vycházet dvakrát ročně. Bližší informace najdete na stránkách Katedry jihoslovanských a balkanistických studií FF UK (<http://kjbs.ff.cuni.cz/>).

[nová] Čeština
doma
& ve světě

1 2012
